

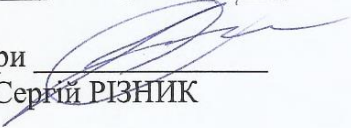
Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української мови та прикладної лінгвістики

**УКЛАДАННЯ ТЕЗАУРУСА ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
НА ПЛАТФОРМІ MOVA.INFO**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ОС «бакалавр»
студентки IV курсу
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.10 «Прикладна
лінгвістика», ОПП «Прикладна
(комп'ютерна) лінгвістика
та англійська мова»
Софії Андріївни ЛЯШЕВИЧ

Науковий керівник:
доктор філософії, доцент
кафедри української мови
та прикладної лінгвістики
Юлія ЦИГВІНЦЕВА

«Допущено до захисту»
Протокол засідання кафедри
української мови та прикладної лінгвістики
від «5» 06 2026 року № 16

завідувач кафедри
к.філол.н., доц. **Сергій РІЗНИК**

КИЇВ – 2026

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ. 11	11
1.1. Термін, термінологія і терміносистема як об'єкти лінгвістичного дослідження	11
1.2. Юридична термінологія та юридична терміносистема.....	15
1.3. Кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія в системі юридичних термінів	20
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. ТЕЗАУРУС ЯК МОДЕЛЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	25
2.1. Тезаурус серед інших типів словників.....	25
2.2. Семантичні відношення як основа тезаурусного моделювання юридичної термінології.....	28
2.3. Електронні тезауруси та платформа “Мова.інфо” як середовище подання тезауруса	32
Висновки до розділу 2	34
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕЗАУРУСА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПЛАТФОРМІ “МОВА.ІНФО”	36
3.1. Джерельна база та принципи добору термінів	36
3.2. Семантичні відношення в укладеній терміносистемі	39
3.3. Реалізація тезауруса на платформі “Мова.інфо”	46
3.4. Проблемні випадки та результати практичного моделювання	50
Висновки до розділу 3	54
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ.....	64
Додаток 1. Робоча електронна таблиця термінів	64
Додаток 2. Електронний тезаурус кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”	65

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджено особливості тезаурусного моделювання кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології української мови. Актуальність теми зумовлена потребою системного електронного подання юридичних термінів, оскільки вони функціонують не ізольовано, а в межах складної системи правових понять, дефініцій і семантичних зв'язків. Особливе значення це має для кримінально-правової та кримінально-процесуальної сфер, де точність терміна впливає на тлумачення норм, кваліфікацію діяння, процесуальний статус особи та правозастосування.

Метою роботи є моделювання, укладання та опис електронного тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”. Матеріалом дослідження стали терміни, подані в розділах “Терміни в документі” до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України в офіційній базі “Законодавство України” на сайті Верховної Ради України. Загалом було опрацьовано 244 унікальні терміни: 193 кримінально-правові та 51 кримінально-процесуальний.

У роботі використано метод аналізу наукової літератури, описовий метод, метод суцільної вибірки, структурно-семантичний метод, зіставний метод, метод моделювання, а також елементи експертної перевірки. У процесі дослідження розглянуто поняття терміна, термінології та терміносистеми, схарактеризовано юридичну термінологію як різновид галузевої термінології, визначено специфіку кримінально-правових і кримінально-процесуальних термінів, а також обґрунтовано доцільність використання тезауруса як моделі систематизації термінологічного матеріалу.

Практична частина роботи полягала у доборі термінів, фіксації їхніх дефініцій, установленні англomовних відповідників і моделюванні семантичних зв'язків між термінами. У межах укладеного тезауруса використано такі типи відношень: “рід – вид”, “частина – ціле”, “кореляти”, “суб’єкт – дія”, “об’єкт –

дія” та “кваліфікуюча ознака”. Загалом було встановлено 406 унікальних семантичних відношень. Найпродуктивнішими виявилися родо-видові зв’язки, що пояснюється ієрархічною природою значної частини кримінально-правових понять.

Результатом дослідження стала авторська електронна модель тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології, реалізована на платформі “Мова.інфо”. Практичне значення роботи полягає в тому, що створений ресурс може бути використаний як навчальний і довідковий інструмент для ознайомлення з юридичною термінологією, розуміння зв’язків між правовими поняттями, а також подальшого розвитку електронної термінографії та комп’ютерної лексикографії.

Ключові слова: юридична термінологія, кримінально-правова термінологія, кримінально-процесуальна термінологія, терміносистема, тезаурус, семантичні відношення, електронна лексикографія, Мова.інфо

ABSTRACT

The qualification paper examines the principles of thesaurus modelling of Ukrainian criminal law and criminal procedural terminology. The relevance of the research is determined by the need for a systematic electronic representation of legal terms, since they function not as isolated lexical units but as elements of a complex system of legal concepts, definitions and semantic relations. This is especially important for criminal law and criminal procedure, where terminological precision affects the interpretation of legal norms, qualification of criminal offences, procedural status of participants and practical application of law.

The aim of the study is to model, compile and describe an electronic thesaurus of criminal law and criminal procedural terminology on the Mova.info platform. The research material consists of terms presented in the “Terms in Document” sections of the Criminal Code of Ukraine and the Criminal Procedure Code of Ukraine in the official “Legislation of Ukraine” database on the website of the Verkhovna Rada of Ukraine. In total, 244 unique terms were processed: 193 criminal law terms and 51 criminal procedural terms.

The study applies the method of scientific literature analysis, the descriptive method, the continuous sampling method, the structural-semantic method, the comparative method, the modelling method and elements of expert verification. The paper discusses the concepts of term, terminology and terminological system, characterizes legal terminology as a type of specialized terminology, identifies the specific features of criminal law and criminal procedural terms, and substantiates the use of a thesaurus as a model for systematizing terminological material.

The practical part of the research involved selecting terms, recording their definitions, establishing English equivalents and modelling semantic relations between the terms. The compiled thesaurus includes the following types of relations: “generic – specific”, “part – whole”, “correlates”, “subject – action”, “object – action” and “qualifying feature”. In total, 406 unique semantic relations were established. The most

productive type was the generic-specific relation, which is explained by the hierarchical nature of many criminal law concepts.

The result of the research is an authorial electronic model of a thesaurus of criminal law and criminal procedural terminology implemented on the Mova.info platform. The practical value of the paper lies in the fact that the created resource can be used as an educational and reference tool for studying legal terminology, understanding relations between legal concepts, and further developing electronic terminography and computer lexicography.

Keywords: legal terminology, criminal law terminology, criminal procedural terminology, terminological system, thesaurus, semantic relations, electronic lexicography, Mova.info

ВСТУП

Сучасна юридична комунікація значною мірою залежить від точності, системності та однозначності термінів, за допомогою яких формують правові норми, описують правові інститути й здійснюють правозастосування. Особливо важливим це є для кримінально-правової та кримінально-процесуальної сфер, оскільки від змісту терміна може залежати кваліфікація діяння, процесуальний статус особи, порядок здійснення кримінального провадження або правові наслідки застосування певної норми. Тому юридичний термін доцільно розглядати не лише як мовну одиницю, а як елемент системи права, професійної комунікації та галузевої терміносистеми.

Актуальність теми зумовлена тим, що юридична термінологія є динамічною системою, яка змінюється разом із законодавством. У кримінальному праві це особливо помітно через появу нових понять, зміну класифікації кримінальних правопорушень, оновлення дефініцій і заміну окремих термінів. Крім того, значна частина юридичних термінів функціонує не ізольовано, а в системі взаємопов'язаних понять. Наприклад, терміни “кримінальне правопорушення”, “кримінальний проступок”, “злочин”, “нетяжкий злочин”, “тяжкий злочин” і “особливо тяжкий злочин” утворюють ієрархічну структуру, яку складно повноцінно передати у звичайному словниковому форматі. Саме тому електронний тезаурус є актуальним способом подання термінології, оскільки дозволяє показати не лише дефініції, а й семантичні відношення між термінами.

Ступінь наукової розробленості теми засвідчує, що питання юридичної термінології, її системності та точності вже досліджували в українському й зарубіжному мовознавстві. Н. Артикуца розглядала юридичний термін як одиницю правової терміносистеми, М. Любченко акцентував увагу на ролі мовної точності в правореалізації, а Б. Солан аналізував лінгвістичні проблеми правового тлумачення. Особливо важливими для цієї роботи є праці Н. Дарчук, присвячені

ідеографічному опису лексики, побудові тезаурусних моделей і встановленню семантичних відношень між термінами. Окремі аспекти електронного й інформаційно-пошукового подання тезаурусів висвітлювали О. Тур, Г. Мацюк і Н. Кунанець. Водночас відсутність у вільному доступі такого онлайн-ресурсу є відчутною прогалиною і для термінографії, і для юридичної науки, і для правозастосовної практики.

Практична значущість роботи полягає у створенні електронної моделі фрагмента кримінально-правової та кримінально-процесуальної терміносистеми. Такий ресурс може бути корисним для навчального ознайомлення з основними поняттями кримінального права та кримінального процесу, розуміння зв'язків між термінами, а також подальшої роботи з електронними лексикографічними базами.

Мета дослідження полягає в моделюванні, укладанні та описі електронного тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*:

1. розглянути поняття терміна, термінології та терміносистеми як об'єктів лінгвістичного дослідження;
2. схарактеризувати юридичну термінологію як різновид галузевої терміносистеми;
3. визначити специфіку кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології;
4. з'ясувати особливості тезауруса як способу систематизації термінологічного матеріалу;
5. проаналізувати типи семантичних відношень, які можуть стати основою тезаурусного моделювання;
6. визначити джерельну базу для добору термінів;

7. відібрати терміни з офіційних джерел, опрацювати їхні дефініції та англомовні відповідники;
8. установити між термінами семантичні відношення;
9. реалізувати створену терміносистему на платформі “Мова.інфо”;
10. описати труднощі, що виникли під час добору термінів, пошуку відповідників, перевірки актуальності дефініцій та встановлення зв’язків між поняттями.

Об’єктом дослідження є кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія української мови.

Предметом дослідження є способи тезаурусного моделювання кримінально-правових і кримінально-процесуальних термінів.

Матеріалом дослідження стали терміни, подані в розділах “Терміни в документі” до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України в офіційній базі “Законодавство України” на сайті Верховної Ради України. У процесі роботи було опрацьовано 244 унікальні терміни: 193 кримінально-правові та 51 кримінально-процесуальний. Додатково були використані чинні тексти КК України й КПК України, їхні офіційні англомовні версії, а також матеріали платформи “Мова.інфо”.

Методологічну основу дослідження становить поєднання термінознавчого, лексикографічного, структурно-семантичного та юридико-лінгвістичного підходів. У роботі використано метод аналізу наукової літератури – для опрацювання праць із термінознавства, юридичної лінгвістики, лексикографії та тезаурусного моделювання; описовий метод – для характеристики юридичної термінології, джерельної бази та принципів добору термінів; метод суцільної вибірки – для відбору термінів із розділів “Терміни в документі” до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України; структурно-семантичний метод – для встановлення типів відношень між термінами; зіставний метод – для добору англомовних відповідників шляхом

порівняння українського й англomовного текстів кодексів; метод моделювання – для побудови електронного тезауруса на платформі “Мова.інфо”; елементи експертної перевірки – для уточнення окремих зв’язків із погляду їх відповідності правничій логіці.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній здійснено спробу систематизувати кримінально-правову та кримінально-процесуальну термінологію у форматі електронного тезауруса з урахуванням не лише дефініцій, а й семантичних відношень між термінами. У роботі запропоновано авторську модель зв’язків між одиницями, адаптовану до специфіки юридичного матеріалу та можливостей платформи “Мова.інфо”.

Практичне значення дослідження полягає у створенні електронного тезауруса, який може бути використаний як навчальний і довідковий ресурс для ознайомлення з кримінально-правовою та кримінально-процесуальною термінологією. Матеріали роботи можуть бути корисними для студентів, які вивчають юридичну термінологію, правничий переклад, юридичну лінгвістику, комп’ютерну лексикографію або основи кримінального права і процесу.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні засади дослідження юридичної термінології. У другому розділі схарактеризовано тезаурус як модель систематизації термінології та проаналізовано електронні тезаурусні ресурси. У третьому розділі описано реалізацію тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”. Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок, з них основного тексту – 57 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

1.1. Термін, термінологія і терміносистема як об'єкти лінгвістичного дослідження

Сучасне термінознавство посідає важливе місце в системі лінгвістичних досліджень. Це пов'язано з тим, що розвиток науки, права, техніки та інших сфер професійної діяльності постійно супроводжується появою нових спеціальних одиниць, уточненням уже наявних понять і зміною фахової лексики. Термін у такому разі не можна розглядати лише як окреме слово або словосполучення, що називає певне поняття, адже він функціонує в межах професійної комунікації, пов'язується з певною системою знань та відображає спосіб упорядкування спеціальних понять у конкретній галузі. Тому в сучасному термінознавстві термін аналізують не ізольовано, а з урахуванням його мовної, поняттєвої, комунікативної та прикладної природи [Мунтян 2025, с. 77].

О. Мунтян розглядає сучасне термінознавство через кілька дослідницьких підходів, серед яких традиційний, функціональний і когнітивний. Традиційний підхід пов'язаний з описом, добором і класифікацією термінологічних одиниць, функціональний дає змогу простежити їх уживання у фаховому мовленні, а когнітивний акцентує увагу на зв'язку терміна з процесами концептуалізації та категоризації знань [Мунтян 2025, с. 79-80]. Для дослідження юридичної термінології вважаємо доцільним поєднання цих підходів, оскільки юридичний термін не існує ізольовано: він називає правове поняття і водночас вступає у зв'язки з іншими одиницями правової системи. Наприклад, поняття “злочин” неможливо повноцінно розглядати без понять “кримінальне правопорушення”, “кримінальний проступок”, “тяжкий злочин”, “суб'єкт злочину” тощо. Уже на цьому рівні стає зрозуміло, що для аналізу юридичної термінології недостатньо

простого опису окремих назв – потрібно також показати, як ці назви співвідносяться між собою.

Подальше осмислення терміна потребує звернення до понять “термінологія” і “терміносистема”. У науковій літературі їх тлумачать не завжди однаково. В одних працях ці поняття розмежовують, в інших можуть майже ототожнювати. Для цього дослідження важливим є саме їх розрізнення, тому термінологію доцільно розуміти як сукупність термінів певної галузі, а терміносистема, у той же час, передбачає вищий рівень упорядкованості, оскільки охоплює не лише самі терміни, а й зв’язки між ними, їхню ієрархію та співвідношення з поняттями відповідної сфери знань [Попович 2020, с. 206-210]. У випадку юридичного матеріалу це розмежування є принциповим. Законодавчий текст містить значну кількість термінів, однак сама їх наявність у кодексі ще не означає, що терміносистема повністю описана. Для лінгвістичного аналізу потрібно з’ясувати, які поняття є родовими, які виконують роль видових, які позначають частини складнішого правового явища, а які перебувають у корелятивних або функціональних зв’язках. Інакше кажучи, дослідник має не тільки зафіксувати терміни, а й установити характер відношень між ними.

Окремої уваги також потребує формальна структура терміна. Термінологічна одиниця не завжди має форму одного слова. У багатьох галузях, зокрема в праві, значна частина понять передається термінними словосполученнями, де кожен компонент може виконувати смислорозрізнювальну функцію. Через це аналіз терміна не варто обмежувати лише його загальним значенням, потрібно враховувати і те, як побудована сама термінологічна одиниця, які елементи входять до її складу та які логічні зв’язки між поняттями вона відображає [Овсієнко 2022, с. 58-60].

Для юридичної термінології це особливо помітно, адже правові поняття часто мають складену номінацію. У термінах “перевищення меж необхідної оборони”, “злочин, вчинений організованою групою”, “службові обмеження для

військовослужбовців” додаткові компоненти не є випадковими уточненнями. Вони конкретизують правову ситуацію, суб’єкта, умову, спосіб учинення діяння або іншу юридично значущу ознаку. Тому формальна структура таких термінів безпосередньо пов’язана з їхнім змістом і місцем у терміносистемі. Структура терміна впливає не тільки на сприйняття окремої одиниці. Вона також може допомагати визначати співвідношення цього терміна з іншими елементами системи. Якщо будова терміна відображає логіку поняття, то вона частково підказує і його місце в ширшій поняттєвій структурі. Саме тому складені юридичні терміни доцільно аналізувати не як механічні словосполучення, а як номінації, у яких формально виражені певні поняттєві відношення [Овсієнко 2022, с. 60, 63].

Сучасне термінознавство значною мірою орієнтоване на опис окремих галузевих терміносистем. З огляду на це юридичну термінологію можна розглядати як різновид спеціальної лексики, що має власні принципи організації. І. Кочан зазначає, що українські термінознавчі праці початку ХХІ століття охоплюють широке коло галузей, зокрема технічну, економічну, медичну, правничу та криміналістичну термінологію [Кочан 2017]. Це свідчить про те, що дослідження терміносистем конкретних галузей є продуктивним напрямом українського мовознавства, у межах якого може бути обґрунтоване й вивчення кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології.

Цю думку доповнює О. Мироненко, яка зазначає, що сучасна терміносистема української мови постійно збагачується, передусім у зв’язку з розвитком науки, техніки та появою нових реалій [Мироненко 2017, с. 45]. Отже, термінологія не є застиглою сукупністю одиниць. Вона змінюється разом із тією сферою знань і практичної діяльності, яку обслуговує. Для правової сфери це також характерно та особливо актуально, адже зміни в законодавстві, поява нових правових інститутів або уточнення вже наявних понять безпосередньо впливають на термінологічний склад. Звідси впливає потреба розглядати кримінально-

правову та кримінально-процесуальну термінологію як динамічні фрагменти юридичної терміносистеми.

Ще один аспект термінологічного аналізу пов'язаний із перекладом термінів. Спеціальна одиниця має бути не просто формально передана іншою мовою, а співвіднесена з відповідним поняттям певної галузі. У працях, присвячених перекладові термінів, наголошується, що адекватне відтворення терміна потребує знання предметної сфери, у межах якої він функціонує, а також урахування контексту його вживання [Ніздельська 2024, с. 66-67]. Для юридичної термінології це положення є особливо важливим. Неточний або довільний переклад може змінити сприйняття правового поняття, а в окремих випадках і спотворити його зміст. Саме тому під час роботи з англійськими відповідниками правових термінів необхідно враховувати не лише загальне значення слова, а й конкретний правовий контекст, у якому відповідний термін функціонує. І тому в роботі з юридичною термінологією особливе значення мають спеціалізовані перекладні ресурси, зокрема правничі словники. У таких виданнях відповідники добираються не лише за загальною мовним значенням слова, а й з урахуванням фахового змісту терміна, його нормативного контексту та особливостей функціонування в правничому дискурсі. Прикладом такого ресурсу є “Англійсько-український правничий словник складної лексики” за редакцією С. Головатого та Б. Ажнюка, у якому правничі лексика подається як матеріал для професійного перекладу й точного термінологічного зіставлення. Такі ресурси є корисними для укладання електронного тезауруса, оскільки допомагають уникати довільного перекладу та спиратися на вже опрацьовані фахові відповідники [АУПС 2024].

Отже, термін, термінологія і терміносистема є взаємопов'язаними об'єктами лінгвістичного дослідження: термін позначає спеціальне поняття, термінологія охоплює сукупність таких одиниць у певній галузі, а терміносистема, в свою чергу, передбачає їх упорядкування та встановлення

зв'язків між ними. Для подальшого аналізу юридичної термінології це має принципове значення, оскільки правові терміни функціонують в межах нормативних текстів і відповідної системи правових понять. Саме тому їх доцільно досліджувати як елементи галузевої терміносистеми.

1.2. Юридична термінологія та юридична терміносистема

Юридична термінологія є одним із різновидів галузевої термінології, поряд із медичною, технічною, біологічною, економічною та іншими терміносистемами. Її особливість полягає в тому, що вона обслуговує сферу права, у якій точність мовного оформлення має безпосереднє значення для тлумачення норм, правозастосування та професійної комунікації. Зміст правових понять стає доступним саме через мовну форму, у якій вони закріплені в законодавчих, судових, наукових та інших юридичних текстах. У цьому контексті юридична лінгвістика є одним із напрямів, що дає змогу розглядати юридичну термінологію крізь призму взаємодії мови і права. В. Василенко розглядає юридичну лінгвістику як міждисциплінарну сферу, що аналізує мовні елементи й процеси в правовому контексті. До кола її завдань належить вивчення мови правової комунікації, мовної репрезентації правових понять, особливостей юридичних текстів, а також прикладних питань, зокрема юридичної термінології, законодавчої техніки та лінгвістичної експертизи [Василенко 2024, с. 271-272]. Практичне значення такого підходу особливо помітне у сфері нормотворення та правозастосування. У передмові до монографії М. Любченко наголошує, що мова є засобом формулювання юридично значущих положень, а від логічної несуперечливості, лінгвістичної недвозначності, семантичної й лексичної точності викладу залежить не лише ефективність правореалізації, а й довіра до права загалом [Любченко 2015, с. 5-6]. Отже, у правовій сфері мовна форма не є другорядною, оскільки вона безпосередньо впливає на те, як норма буде зрозуміла, витлумачена і застосована.

У межах юридичної лінгвістики особливе місце посідає юридичний термін. Н. Артикуца визначає його як слово або словосполучення, що виражає поняття з правової сфери суспільного життя і має дефініцію в юридичній літературі, зокрема в законодавчих актах, юридичних словниках і науково-правових працях [Артикуца 2019, с. 1]. У цьому визначенні важливими є дві ознаки: зв'язок терміна з правовим поняттям і наявність його визначення. Тобто юридичний термін не можна розглядати лише як мовну оболонку, оскільки він співвідноситься з певним правовим явищем і виступає його мовною моделлю.

Саме правове поняття, його зміст, обсяг і структура становлять основу для формування дефініції та визначають місце терміна в терміносистемі права. Для цього дослідження така позиція є принциповою, оскільки тезаурусне моделювання передбачає встановлення зв'язків не лише між назвами, а насамперед між правовими поняттями, які ці назви позначають. Тому робота з юридичною термінологією не може зводитися до механічного збирання термінів, адже вона потребує з'ясування того, як ці терміни співвідносяться між собою, до яких груп належать і які зв'язки утворюють у межах відповідної галузі права.

Особливістю юридичної термінології є те, що частина її одиниць має нормативне закріплення. Якщо термін отримує визначення в нормативно-правовому акті, він набуває статусу кодифікованого і стає еталоном для подальшого використання в законодавстві, підзаконних актах, діловій документації та правовій комунікації. Саме тому законодавчий текст є одним із найважливіших джерел добору юридичних термінів для термінологічного аналізу. У випадку кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології особливого значення набувають тексти відповідних кодексів, оскільки саме в них терміни функціонують у нормативному контексті. Правовий контекст впливає не лише на добір термінів, а й на спосіб їх розуміння: один і той самий мовний знак у загальному мовленні та в законодавчому тексті може мати різний обсяг значення. Саме тому серед основних ознак юридичного терміна

виокремлюють точність, системність, прагнення до однозначності, наявність дефініції, офіційність, стандартизованість і нормативність [Артикуца 2019, с. 1].

Юридична термінологія загалом розглядається як історично сформована сукупність термінів, що виражає систему правових понять і забезпечує потреби спілкування у сфері законодавства, юридичної науки та практики. Сучасна українська юридична термінологія є складною, розгалуженою, відкритою й динамічною системою найменувань правових явищ, понять, інститутів і категорій, що має внутрішню ієрархію та ґрунтується на логіко-сміслових зв'язках між поняттями [Артикуца 2019, с. 3-4]. Саме така характеристика дає підстави розглядати її не як простий перелік правових назв, а як систему, придатну для тезаурусного моделювання. У межах цієї системи юридичні терміни можуть бути загальноюридичними, галузевими, міжгалузевими або суміжними з іншими сферами діяльності [Артикуца 2019, с. 1]. З огляду на це кримінально-правову і кримінально-процесуальну термінологію доцільно розглядати як галузеві фрагменти ширшої юридичної терміносистеми. Водночас вони не є повністю ізольованими, оскільки окремі поняття, наприклад “відповідальність”, “правопорушення”, “суд”, “провадження” та інші, можуть функціонувати в кількох галузях права і потребувати врахування ширшого правового контексту.

Окремий аспект точності юридичної термінології пов'язаний із вибором мовної форми самого терміна. С. Головатий звертає увагу на проблему співвідношення прикметників “правовий”, “правний” і “правничий”. На його думку, в українській правничій мові питомі елементи “правний” і “правничий” були значною мірою витіснені калькованим прикметником “правовий”, що вплинуло на смислову точність окремих словосполук у сфері права. Для цього дослідження така позиція важлива передусім як підтвердження того, що юридична термінологія потребує уважного ставлення не лише до дефініції, а й до мовної форми, походження та смислового навантаження терміна [Головатий 2024, с. 1-4]

Разом з тим, класифікація юридичних термінів не має єдиного остаточного вирішення: М. Ключко зазначає, що жодна з наявних класифікацій не є повною та єдино правильною, оскільки кожна з них відображає різні сторони юридичного терміна [Ключко 2010, с. 18]. Тому в цій роботі терміни аналізуються не за всіма можливими критеріями, а передусім за їхнім місцем у системі понять і характером семантичних зв'язків.

З огляду на нормативний характер юридичної термінології особливого значення набуває її уніфікація. О. Лисенко підкреслює, що уніфікація термінології законодавчих актів важлива для всієї правової системи, оскільки мовна неоднозначність нормативного тексту створює ризики для правозастосування. У цьому аспекті йдеться не лише про вибір одного терміна, а й про однакове його розуміння, тлумачення та використання в різних нормативних актах. Отже, юридична термінологія має бути точною не тільки в межах окремого тексту, а й у ширшій системі законодавства [Лисенко 2026].

Разом з тим юридична термінологія не є застиглою системою. Вона змінюється разом із правом, реагує на появу нових правових інститутів, оновлення законодавства, зміну підходів до правового регулювання та вплив міжнародних документів. Динамічність юридичної термінології особливо помітна у випадках, коли зміни законодавства супроводжуються заміною, уточненням або переосмисленням усталених термінів. Під час формування нашої терміносистеми такі проблеми проявлялися тоді, коли окремі юридичні терміни потребували додаткової перевірки, зокрема через зміну законодавчого вживання, неоднозначність дефініцій або залежність їхнього змісту від чинної редакції нормативного акта.

Одним з таких випадків стало співвідношення термінів “хабар” і “неправомірна вигода”. О. Доценко доводить, що зміна термінологічного оформлення в антикорупційній сфері була пов'язана не лише з правовими, а й з мовними та перекладацькими чинниками. Авторка звертає увагу на суперечності

в перекладах міжнародних документів, а також на порушення норм кодифікації юридичних термінів у Кримінальному кодексі України, зокрема на наявність кількох тотожних за змістом, але по-різному оформлених дефініцій поняття “неправомірна вигода” [Доценко 2024, с. 54-56]. Для термінологічного аналізу цей приклад важливий тим, що він демонструє: заміна одного терміна іншим не завжди є лише формальною зміною назви, а може впливати на всю систему пов’язаних понять.

Подібна потреба в уточненні виникала і під час встановлення співвідношення понять “кримінальне правопорушення”, “кримінальний проступок” і “злочин”. У чинному Кримінальному кодексі України кримінальне правопорушення виступає родовим поняттям, що охоплює кримінальні проступки і злочини, тоді як злочини додатково поділяються на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Тому для терміносистеми важливим є не лише визначення окремого терміна, а й правильне встановлення його місця в ієрархії понять. І. Красницький і Г. Яремко, аналізуючи поняття “кримінального проступку”, звертають увагу на те, що різне тлумачення законодавчої конструкції щодо покарання, не пов’язаного з позбавленням волі, безпосередньо впливає на матеріально-правові та процесуальні наслідки кваліфікації кримінального правопорушення [Красницький 2020, с. 49-50]. Отже, у кримінально-правовій сфері термінологічна точність має не лише теоретичне, а й прикладне значення, оскільки від змісту терміна залежить віднесення діяння до певної категорії та подальший порядок його правової оцінки.

Загалом, проблема точності юридичного терміна не є суто українською. У дослідженнях правової інтерпретації наголошується, що значна частина труднощів у тлумаченні правових текстів має лінгвістичну природу. Вони можуть бути пов’язані із семантичною або синтаксичною неоднозначністю, нечіткістю значення чи різним обсягом слова в конкретному правовому контексті [Solan

2018, р. 1-2]. Це підтверджує, що аналіз юридичної термінології має враховувати не лише правовий, а й мовний аспект.

Отже, юридична термінологія є специфічним різновидом галузевої термінології, для якої особливо важливим є зв'язок між мовною формою терміна та його правовим змістом. Її особливостями є нормативність, дефінітивність, системність, залежність від законодавчого контексту, прагнення до точності та потреба в уніфікованому вживанні. Для дослідження кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології це має принципове значення, оскільки відповідні терміни функціонують у межах нормативних текстів, можуть змінюватися разом із законодавством і вступають у складні логіко-сміслові зв'язки з іншими правовими поняттями.

1.3. Кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія в системі юридичних термінів

Розмежування кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології ґрунтується на відмінності між кримінальним правом і кримінальним процесом. Кримінальне право визначає підстави кримінальної відповідальності, кримінально протиправні діяння, покарання та умови звільнення від відповідальності чи покарання [Кримінальне право України, 2020, с. 7, 8]. Кримінальний процес, натомість, регламентує порядок здійснення кримінального провадження, процесуальні статуси його учасників, досудове розслідування, судовий розгляд і перегляд судових рішень [Кримінальний процес: підручник, 2022, с.11-14]. Саме тому ці групи термінів є пов'язаними, але не тотожними фрагментами юридичної терміносистеми.

Особливості кримінально-правової термінології зумовлені специфікою кримінального закону. М. Панов зазначає, що якість і визначеність закону про кримінальну відповідальність значною мірою залежать від розробленості кримінально-правових понять і досконалості юридичної термінології, яка

використовується під час формулювання кримінально-правових заборон і приписів [Панов 2020, с. 137–138]. Отже, кримінально-правовий термін не можна розглядати окремо від поняття, яке він позначає, і від норми, у якій він функціонує. Дослідник також звертає увагу на те, що кримінально-правові поняття мають власну логічну структуру, зокрема зміст і обсяг, а також можуть бути родовими, видовими, оціночними або фундаментальними правовими категоріями [Панов 2020]. Це важливо для термінологічного аналізу, оскільки кримінально-правові одиниці не утворюють випадкового набору назв, а співвідносяться між собою за змістом, обсягом і місцем у системі кримінально-правових понять.

Нормативною основою добору кримінально-правових термінів є Кримінальний кодекс України. У ньому функціонують поняття, пов'язані з кримінальною відповідальністю, суб'єктом кримінального правопорушення, співучастю, покаранням, видами покарань, а також обставинами, що виключають кримінальну протиправність діяння [КК України, ст. 18, 26–27, 36–43, 50–64 та ін.]. Для цього дослідження ККУ важливий не як суцільний об'єкт переказу, а як джерело нормативно закріплених термінів, що можуть бути систематизовані відповідно до їхнього змісту й місця в кримінально-правовій системі.

Кримінально-правова термінологія потребує особливої узгодженості. В. Навроцький наголошує, що єдність термінології є одним із критеріїв якості закону, запорукою правильної правозастосовної практики та передумовою забезпечення верховенства права і законності [Навроцький 2020, с. 81]. Водночас у кримінально-правовій сфері не завжди вдається досягти повної термінологічної єдності. Науковець звертає увагу на порушення “термінологічної дисципліни”, які посилюються внаслідок численних змін і доповнень до Кримінального кодексу України. У цьому контексті він розмежовує наскрізні та відособлені поняття кримінального права. У першому випадку одним терміном позначаються однакові поняття, у другому однаковими термінами можуть позначатися різні за

змістом та обсягом поняття [Навроцький, 2020, с. 81-82]. Для термінологічного опису це означає, що формальна подібність назв не завжди є достатньою підставою для їх ототожнення. Потрібно враховувати конкретний нормативний контекст, у якому термін ужито.

Кримінально-процесуальна термінологія має інший функціональний центр. Вона пов'язана не стільки з матеріальним змістом кримінально-правових понять, скільки з порядком реалізації кримінального провадження. Її нормативною основою є Кримінальний процесуальний кодекс України, у якому закріплено терміни, що позначають учасників кримінального провадження, сторони провадження, процесуальні статуси, досудове розслідування, слідчі та негласні слідчі дії, судові провадження, апеляційний і касаційний перегляд [КПК України, ст. 3, гл. 3, гл. 19–21 та ін.]. Окрему увагу в межах кримінально-процесуальної термінології привертають назви учасників кримінального провадження та їхніх процесуальних статусів. В. Король і В. Юрчишин зазначають, що учасники кримінального провадження є особами, з процесуальних дій та рішень яких фактично складається все кримінальне провадження. При цьому процесуальний статус кожного учасника має власні особливості, а окремі особи набувають відповідного статусу лише в межах певних стадій кримінального провадження [Король 2014, с. 246]. Отже, кримінально-процесуальні терміни часто позначають не просто осіб або дії, а процесуальні ролі, функції та статуси.

Кримінально-процесуальне законодавство також має власні термінологічні проблеми. П. Денисюк, аналізуючи якість кримінального процесуального законодавства, серед поширених дефектів називає прогалини, помилки й суперечності в термінології, дублювання положень інших нормативно-правових актів, мовну недосконалість і стилістичні помилки [Денисюк 2021]. Це підтверджує, що процесуальна термінологія, як і кримінально-правова, потребує уважного опрацювання, особливо тоді, коли вона використовується як матеріал для створення структурованої терміносистеми.

Кримінально-правова і кримінально-процесуальна термінологія перетинаються, але не збігаються повністю. Обидві групи належать до кримінальної сфери, тому можуть бути представлені в одному кримінальному тезаурусі. Водночас кримінально-правові терміни описують переважно матеріально-правові поняття, а кримінально-процесуальні - процедуру кримінального провадження, процесуальні статуси й дії. Тому в цій роботі їх розглянуто як окремі, але тематично пов'язані сегменти, без обов'язкового встановлення прямих зв'язків між кримінально-правовими та кримінально-процесуальними термінами.

Отже, кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія є важливими сегментами ширшої юридичної терміносистеми. Перша фіксує поняття, пов'язані з кримінальною відповідальністю, покаранням, суб'єктом, співучастю та іншими кримінально-правовими інститутами. Друга описує порядок кримінального провадження, його учасників, стадії, процесуальні дії та форми судового контролю. Таке розуміння завершує загальнотеоретичний розгляд юридичної термінології та створює підґрунтя для подальшого аналізу тезаурусного моделювання як способу її систематизації.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було розглянуто основні теоретичні поняття, необхідні для дослідження юридичної термінології, а саме “термін”, “термінологія” і “терміносистема”. Було встановлено, що термін не варто розглядати як ізольовану мовну одиницю, оскільки він позначає спеціальне поняття, функціонує в межах певної галузі знань і вступає у зв'язки з іншими одиницями. Саме тому для подальшої роботи важливим є розмежування термінології як сукупності термінів і терміносистеми як упорядкованої системи понять та зв'язків між ними.

Юридична термінологія була схарактеризована як специфічний різновид галузевої термінології. Її особливість полягає в тому, що мовна форма терміна безпосередньо пов'язана з правовим змістом, а отже, впливає на тлумачення норм, правозастосування та професійну комунікацію. Для юридичних термінів важливими є точність, нормативність, дефінітивність, системність і залежність від законодавчого контексту. Також було з'ясовано, що юридична термінологія є динамічною, оскільки змінюється разом із законодавством і розвитком правової практики.

Окремо було розмежовано кримінально-правову та кримінально-процесуальну термінологію. Кримінально-правові терміни пов'язані переважно з поняттями кримінального правопорушення, вини, співучасті, покарання, кримінальної відповідальності та правової оцінки діяння. Кримінально-процесуальні терміни, своєю чергою, описують кримінальне провадження, його учасників, процесуальні статуси, досудове розслідування, судовий розгляд і перегляд судових рішень. Ці групи термінів мають різну функцію, але належать до спільної кримінальної сфери, тому можуть бути представлені в межах одного тезаурусного ресурсу.

Отже, у розділі було обґрунтовано, що кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія потребує системного опису, оскільки її одиниці не існують окремо, а пов'язані між собою логіко-смысловими, ієрархічними та функціональними відношеннями. Це створює теоретичну основу для наступного розділу, у якому тезаурус розглядається як спосіб систематизації та електронного подання термінологічного матеріалу.

РОЗДІЛ 2. ТЕЗАУРУС ЯК МОДЕЛЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

2.1. Тезаурус серед інших типів словників

Перехід до тезаурусного моделювання потребує уточнення того, чим тезаурус відрізняється від інших лексикографічних ресурсів. На перший погляд словник, глосарій і тезаурус мають подібне призначення, адже всі вони є реєстром мовних одиниць, фіксують їх і допомагають користувачеві орієнтуватися в певній лексиці. Проте спосіб організації матеріалу в цих ресурсах різний, і саме ця різниця є важливою для подальшого дослідження, оскільки тезаурус не зводиться до звичайного переліку термінів із поясненнями.

Словник є базовою формою лексикографічного опису. Н. Зубець зазначає, що словники виконують інформативну й нормативну функції: вони фіксують значення мовних одиниць, способи їх уживання, сприяють унормуванню та уніфікації мовних засобів [Зубець 2011, с. 5]. Водночас словники можуть мати різне призначення і будову. Їх класифікують за об'єктом опису, метою, обсягом, способом подання матеріалу, порядком розташування одиниць та іншими критеріями. Зокрема, у лексикографії розмежовують енциклопедичні й лінгвістичні словники, а серед лінгвістичних виділяють тлумачні, перекладні, термінологічні, фразеологічні, етимологічні, частотні та інші різновиди [Зубець 2011, с. 9, 20, 52]. Для цього дослідження особливе значення має термінологічний словник, оскільки саме він найчастіше використовується для подання спеціальної лексики певної галузі. Його головна функція полягає у фіксації термінів, поясненні їхнього значення, поданні дефініцій, перекладних відповідників або інших довідкових відомостей.

Важливим для розуміння тезаурусного підходу є також поняття семантичного словника, у якому лексичний матеріал подається не лише як сукупність окремих одиниць, а як система значень і зв'язків між ними. А. Лучик

та І. Остапова наголошують на потребі систематизації семантичного словника української мови й пов'язують таку роботу з розвитком когнітивної та комп'ютерної лінгвістики. Дослідниці зазначають, що пізнання семантичних властивостей мови відбувається через установлення особливостей внутрішньої організації її одиниць, а одним із можливих способів такого опису є побудова лексико-семантичних полів і матриць семного складу [Лучик, 2019, с. 1–4]. Для цієї роботи ця думка є важливою, оскільки тезаурусне подання юридичної термінології також передбачає не механічне накопичення термінів, а виявлення їхнього місця в системі понять і встановлення змістових відношень між ними.

Глосарій, порівняно зі словником, має вужче призначення. Зазвичай він охоплює не всю лексику галузі, а добірку термінів, потрібних для певної теми, навчального курсу, тексту або окремого дослідження. Його завдання переважно пояснювальне: дати користувачеві коротке тлумачення терміна, достатнє для розуміння конкретного матеріалу. Тому глосарій зручний як компактний довідковий ресурс, але він не завжди показує, як терміни співвідносяться між собою в межах ширшої системи понять.

Натомість тезаурус відрізняється від словника і глосарія способом організації матеріалу. Його основна функція полягає не лише в поясненні термінів, а в установленні зв'язків між ними. О. Тур, аналізуючи лексикографічні витоки тезаурусного моделювання, зазначає, що сучасна типологія словників охоплює, зокрема, словники тезаурусного типу, серед яких виділяють ідеографічні словники та інформаційно-пошукові тезауруси [Тур 2014, с. 1-2]. Отже, тезаурус можна розглядати як особливий різновид лексикографічного ресурсу, орієнтований на системне подання лексики.

Різницю між звичайним словниковим описом і тезаурусним поданням матеріалу можна пояснити через підхід Н. Дарчук до ідеографічної лексикографії. Авторка зазначає, що в ідеографічному словнику значення слова розкривається в напрямку від поняття до слова, а самі одиниці групуються не за алфавітом, а за

смісловою близькістю [Дарчук 2023, с. 5]. Отже, тезаурусний формат відрізняється від звичайного словникового реєстру тим, що подає одиниці не ізольовано, а через їхнє місце в системі змістово пов'язаних понять.

У межах інформаційного підходу тезаурус розглядається ще ширше. Г. Мацюк і Н. Кунанець визначають інформаційно-пошуковий тезаурус як мовну модель певної предметної області і засіб систематизації її термінології. Авторки зазначають, що тезаурус виконує роль посередника між масивом документів і користувачем, допомагає звужувати результати пошуку та підвищувати їх релевантність [Мацюк 2019, с. 19]. Отже, тезаурус має не лише довідкове, а й пошукове та навігаційне призначення. Він допомагає не просто знайти термін, а зорієнтуватися в певній предметній області.

Подібне розуміння простежується і в міжнародних підходах до стандартизації тезаурусів. С. Декстр Кларк і М. Зенг, аналізуючи розвиток стандартів від ISO 2788 до ISO 25964, зазначають, що тезаурус виник як інструмент підтримки тематичного доступу до інформації. У сучасному цифровому середовищі важливим є чітке розмежування понять і термінів, а також подання тезаурусних даних у формі, придатній для комп'ютерного опрацювання. [Dextre Clarke 2012, р. 20]. Це дозволяє розглядати тезаурус не лише як різновид словникового ресурсу, а і як формалізовану модель організації знань.

Тезаурусні ресурси можуть існувати як у друкованій, так і в електронній формі. Друковані тезауруси та словники понять демонструють сам принцип семантичної організації матеріалу: слова або терміни в них подаються не лише за алфавітом, а передусім за змістом, тематичними групами й поняттєвими рубриками. Показовим прикладом такого ресурсу є “Скарбниця української мови. Природа” О. Синиченка, яку Д. Пилипчук характеризує як словник понять. У рецензії на це видання наголошено, що користуватися таким словником потрібно не за абеткою, а за змістом, оскільки його матеріал організовано через семантичні розділи, тематичні гнізда і внутрішні відсилання [Пилипчук 2022, с. 200–202].

Отже, словник, глосарій і тезаурус відрізняються не самим фактом подання термінів, а способом організації матеріалу. Словник переважно фіксує й описує мовні одиниці, глосарій стисло пояснює добірку термінів у межах певної теми, а тезаурус подає терміни через систему зв'язків. Саме тому тезаурусний формат є актуальним для систематизації термінології: він дає змогу перейти від окремих словникових статей до впорядкованої моделі понять. У сучасних інформаційно-пошукових системах така форма подання особливо важлива, оскільки користувачеві потрібно не лише знайти окремий термін, а й побачити його місце серед пов'язаних одиниць. З огляду на це в межах дослідження було обрано саме тезаурусний формат, оскільки він найкраще відповідає завданню системного представлення юридичної термінології.

2.2. Семантичні відношення як основа тезаурусного моделювання юридичної термінології

Наступним етапом аналізу є розгляд внутрішньої організації тезауруса. Його структура формується не тільки завдяки добору термінів, а й через установлення відношень між ними. Саме ці відношення дають змогу показати, як окремі одиниці пов'язані в межах певної предметної області і яке місце вони займають у загальній системі понять.

Для юридичної термінології питання семантичних відношень має особливе значення, оскільки навіть близькі за значенням терміни не завжди є повністю взаємозамінними. Це показує А. Матулевська, аналізуючи семантичні відношення між юридичними термінами на прикладі внутрішньомовної синонімії. Мета її дослідження полягає не лише в тому, щоб зафіксувати наявність синонімічних пар, а й у тому, щоб за допомогою параметризації виявити семантичні та системні зв'язки між правничими термінами на внутрішньомовному й міжмовному рівнях. Такий підхід дає змогу показати не тільки близькість значень, а й відмінності між термінами залежно від правової

системи, сфери вживання та комунікативної ситуації [Matulewska 2016, p. 161–162]. Для цієї роботи це важливо як підтвердження того, що семантичні відношення в юридичній термінології мають аналізуватися з урахуванням системного й контекстного характеру правових понять.

У межах ідеографічної класифікації особливого значення також набувають відношення між одиницями. Н. Дарчук зазначає, що в межах кінцевих лексико-семантичних груп слова можуть перебувати в різних відношеннях, зокрема “рід - вид”, “супідрядність”, “частина - ціле”, “синонімія”, “антонімія”, “причина - наслідок” тощо [Дарчук 2023, с. 18]. Це положення важливе для подальшого аналізу, оскільки воно показує, що тезаурусна організація матеріалу ґрунтується на різних типах змістових зв’язків, а не лише на родо-видовій ієрархії.

Подібну логіку простежує О. Мороз у дослідженні тезауруса лінгвістичних термінів. Авторка зазначає, що побудова тезауруса передбачає розкриття основних типів відношень між поняттями. Серед таких відношень вона називає кореляцію, синонімію, гіпонімію / гіперонімію, тобто відношення “рід - вид”, а також голонімію / меронімію, тобто відношення “частина - ціле” [Мороз 2013, с. 103]. Отже, у тезаурусному моделюванні важливими є як ієрархічні, так і неієрархічні зв’язки між термінами.

На підставі цих підходів можна виокремити кілька основних типів відношень, які найчастіше використовуються в тезаурусному моделюванні. Ієрархічні відношення показують підпорядкування понять, зокрема зв’язок ширшого і вузкого терміна. Меронімічні відношення передають співвідношення частини й цілого. Синонімічні або еквівалентні відношення використовуються тоді, коли різні назви позначають те саме або близьке поняття. Корелятивні чи асоціативні зв’язки потрібні для понять, які не перебувають у прямій ієрархії, але є змістово пов’язаними. У юридичній термінології такі неієрархічні зв’язки мають особливе значення, оскільки правові поняття часто співвідносяться не

лише за принципом підпорядкування, а й через функцію, процес, суб'єкта, об'єкт або юридично значущу ознаку.

Окремий інтерес для цієї роботи становить розділ посібника Н. Дарчук, присвячений принципам побудови тезауруса з юридичної термінології. Авторка пов'язує представлення інформації про конкретну галузь знань із побудовою відповідної терміносистеми як основи концептуальної моделі предметної галузі [Дарчук 2023, с. 41-54]. Матеріалом для такої моделі стали юридичні тексти, пов'язані з питанням усиновлення: закони, кодекси, укази, постанови, міжнародні угоди й конвенції. На їх основі було створено частотний словник, після чого до словника термінів емпірично вносилися одиниці, що відповідали поняттю узуального терміна. Для нашого дослідження цей підхід близький тим, що юридична термінологія також розглядається не абстрактно, а саме через конкретний нормативний і документальний матеріал. У межах цієї моделі однослівні терміни та терміносполучення були систематизовані в алфавітному й пермутаційному словниках [Дарчук 2023, с. 41]. До алфавітного словника вносилися, зокрема, документальні джерела вживання терміна та його тлумачення; для цього використовувалися дефініції зі Словника української мови та юридичної енциклопедії. Пермутаційний список виконував функцію додаткового впорядкування терміносполучень, оскільки дозволяв групувати одиниці за спільними терміноелементами [Дарчук 2023, с. 42]. Отже, у цій моделі поєднано добір термінів із текстів, дефініційне опрацювання і формальне впорядкування складених термінологічних одиниць.

Інший розділ посібника стосується вже не юридичної, а лінгвістичної термінології, однак він є корисним як приклад формалізованого опису тезаурусних зв'язків. Н. Дарчук зазначає, що для виявлення істотних відношень між термінами самого тлумачення часто недостатньо, тому під час укладання тезауруса залучалися енциклопедичні словники, наукові праці, власні знання та консультації фахівців [Дарчук 2023, с. 57]. У комп'ютерному тезаурусі

лінгвістичних термінів словникова стаття будувалася у вигляді анкети, а відношення між термінами подавалося як двомісний предикат $R(A, B)$. За наведеними даними, тезаурус охоплював 3394 терміни і 9265 семантичних відношень. Для цієї роботи цей приклад також цінний передусім як зразок того, як зв'язки між термінами можуть бути подані як окремі структурні одиниці комп'ютерної моделі. [Дарчук 2023, с. 55-76]

У ширшому лексикографічному контексті подібну функцію тезауруса описує О. Тур. Дослідниця зазначає, що інформаційно-пошукові тезауруси призначені для індексування документів і запитів засобами дескрипторної мови, для відображення парадигматичних відношень між одиницями певної галузі, а також для контролю й нормалізації галузевої лексики [Тур 2014, с. 2]. Це положення узгоджується з підходом Дарчук: тезаурус є не просто словником термінів, а важливим інструментом, який робить видимими зв'язки між одиницями й допомагає впорядкувати термінологічний матеріал.

Отже, семантичні відношення визначають внутрішню організацію тезаурусної моделі. У науковій літературі найчастіше виокремлюють ієрархічні, синонімічні, меронімічні та асоціативні/корелятивні відношення. Досвід Н. Дарчук є важливим для цієї роботи, оскільки демонструє поєднання добору матеріалу з фахових текстів, побудови терміносистеми, використання дефініційних джерел і формалізованого опису зв'язків між термінами. Водночас цей підхід не переноситься механічно: кримінально-правова та кримінально-процесуальна термінологія має власну змістову специфіку, тому типи зв'язків добираються з урахуванням її внутрішньої логіки та можливостей обраної платформи.

2.3. Електронні тезауруси та платформа “Мова.інфо” як середовище подання тезауруса

Важливим питанням тезаурусного моделювання є й форма подання створеного ресурсу. Тезаурус може існувати як друковане або електронне видання, однак саме електронний формат розширює можливості роботи з термінологічним матеріалом. Якщо друкований ресурс переважно фіксує вже впорядковану систему термінів, то електронний дає змогу організовувати пошук, переходи між пов'язаними одиницями, візуалізацію структури, оновлення матеріалу та подання різних типів зв'язків. Тому для сучасних терміносистем, особливо тих, що мають розгалужену структуру, електронний тезаурусний формат є більш гнучким і практично придатним.

Одним із найвідоміших сучасних прикладів електронного тезаурусного ресурсу є EuroVoc. Це багатомовний і міжгалузевий тезаурус Європейського Союзу, який використовується для опису змісту документів у системі EUR-Lex. На офіційній сторінці EUR-Lex зазначено, що EuroVoc містить ключові слова, організовані у 21 галузь і 127 підгалузей; серед цих галузей представлена також і сфера права. Через EuroVoc користувач може переглядати документи ЄС за доменами й піддоменами, що робить цей ресурс не просто словником термінів, а засобом тематичного доступу до правової та інституційної інформації Європейського Союзу. Для нашого дослідження EuroVoc важливий не як прямий аналог створюваного кримінально-правового тезауруса, а як приклад того, як правова термінологія може бути частиною ширшого електронного тезаурусного ресурсу. У ньому право не ізолюється від інших сфер, а співвідноситься з політикою, міжнародними відносинами, економікою, соціальними питаннями, освітою, транспортом та іншими напрямками діяльності інституцій ЄС. Така модель показує, що електронний тезаурус може працювати як багаторівнева система навігації, у якій користувач орієнтується не лише за окремим терміном, а

й за тематичним полем, до якого цей термін належить [EuroVoc 2026; EuroVoc thesaurus 2026].

Іншим прикладом спеціалізованого закордонного тезаурусного ресурсу є GAO Thesaurus. У матеріалах U.S. Government Accountability Office зазначено, що четверте видання цього тезауруса містить понад 2500 термінів, які використовуються для індексування документів GAO та пошуку інформації в базі документів цієї установи. Ресурс поділено на дві частини: алфавітний тезаурус предметних термінів і KWOC-індекс, тобто показчик ключових слів поза контекстом. Цей приклад демонструє тезаурус як інструмент не лише навчального пояснення термінів, а й індексування документів та організації доступу до офіційної інформації. У такому випадку тезаурус виконує роль посередника між користувачем і великим масивом текстів, адже він допомагає уніфікувати тематичний пошук і зробити його точнішим. Для правової сфери це особливо важливо, оскільки юридичні документи часто містять велику кількість термінів, а ефективний пошук потребує не тільки знання окремого слова, а й розуміння його місця в системі пов'язаних понять [GAO Thesaurus 2026].

Центральним середовищем для практичної реалізації цієї роботи є платформа “Мова.інфо”. Це лінгвістичний портал, на якому представлені словникові та корпусні ресурси: словники, пошук у корпусі, частотні словники, статистика, синтаксичні інструменти, N-грами, користувацький корпус та інші модулі. Тобто платформа функціонує не лише як довідковий ресурс, а як ширше середовище для роботи з мовними даними [Мова.інфо, 2026].

На платформі “Мова.інфо” вже представлені приклади тезаурусних ресурсів: тезауруси з літературознавства, математики, соціології та інших галузей. Зокрема, “Тезаурус з лінгвістичної термінології” дає змогу здійснювати пошук термінів українською, російською та англійською мовами, що свідчить про можливість багатомовного подання термінологічного матеріалу. Також показовим є тезаурусний ресурс, присвячений комп’ютерній лексикографії. Він демонструє,

що терміни можуть бути подані не лише як окремі словникові одиниці, а як елементи певної ієрархічної структури [Тезаурус лінгвістичної термінології 2026; Тезаурус з комп'ютерної лексикографії 2026].

Саме ця особливість платформи була важливою для вибору “Мова.інфо” як середовища подання створюваного тезауруса, адже для укладання кримінально-правової та кримінально-процесуальної терміносистеми можливість структурованого електронного представлення термінів має практичне значення. Платформа “Мова.інфо” дозволяє подавати терміни в електронній формі, установлювати між ними різні типи відношень і за потреби доповнювати систему новими зв'язками. Крім того, така форма подання є зручною для візуалізації термінологічної структури, зокрема через дерево термінів, а також для швидкого пошуку потрібної одиниці.

Отже, електронні тезаурусні ресурси можуть бути різними за призначенням, тематикою і способом організації. Вони укладаються для навчальних, довідкових, методичних, інформаційно-пошукових або дослідницьких потреб і можуть охоплювати як широкі міжгалузеві системи, так і вузькі спеціальні терміносистеми. Їхня електронна форма є особливо перспективною, оскільки полегшує пошук, оновлення й систематизацію термінологічного матеріалу. У такому вигляді тезаурус стає не лише способом фіксації термінів, а й інструментом упорядкування знань у певній предметній сфері.

Висновки до розділу 2

У другому розділі розглянуто тезаурус як модель систематизації термінологічного матеріалу. Було встановлено, що тезаурус відрізняється від словника і глосарія не самим фактом подання термінів, а способом їх організації. Якщо словник переважно фіксує й описує мовні одиниці, а глосарій подає стислий перелік термінів у межах певної теми, то тезаурус показує терміни через

систему змістових зв'язків. Саме тому тезаурусний формат є придатним для дослідження юридичної термінології, оскільки дає змогу перейти від окремих дефініцій до впорядкованої моделі понять.

Окремо було з'ясовано, що основою тезаурусного моделювання є семантичні відношення між термінами. У науковій літературі виокремлюють різні типи таких зв'язків, зокрема ієрархічні, синонімічні, меронімічні, корелятивні та асоціативні. Для юридичної термінології це має особливе значення, оскільки правові поняття не завжди співвідносяться лише за принципом підпорядкування. Вони можуть бути пов'язані через функцію, суб'єкта, об'єкт, процесуальну роль, нормативний контекст або юридично значущу ознаку. Тому під час побудови тезауруса важливо враховувати не тільки мовну близькість термінів, а й зміст правових понять, які вони позначають.

У розділі також було схарактеризовано електронні тезаурусні ресурси як сучасну форму подання терміносистем. Приклади EuroVoc, GAO Thesaurus і ресурсів платформи “Мова.інфо” показали, що електронний тезаурус може виконувати не лише довідкову, а й пошукову, навчальну, навігаційну та систематизаційну функції. Електронний формат є зручним для роботи з розгалуженою термінологією, оскільки дає змогу здійснювати пошук, оновлювати матеріал, установлювати зв'язки між термінами та візуалізувати структуру поняттєвих відношень.

Отже, у розділі було обґрунтовано, що тезаурус є ефективною моделлю системного подання юридичної термінології. Його перевага полягає в тому, що він дозволяє бачити не лише окремі терміни та їхні визначення, а й місце кожної одиниці в ширшій системі понять. Це створює теоретичну основу для практичного етапу роботи, у межах якого кримінально-правові та кримінально-процесуальні терміни добираються з офіційних джерел, опрацьовуються, пов'язуються семантичними відношеннями та подаються в електронному середовищі платформи “Мова.інфо”.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕЗАУРУСА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ПЛАТФОРМІ “МОВА.ІНФО”

3.1. Джерельна база та принципи добору термінів

Практичний етап роботи розпочався з попереднього добору правничих термінів. На цьому етапі було відібрано різні за змістом і рівнем узагальнення одиниці: як загальні правові назви на зразок “суддя”, “адвокат”, “прокурор”, так і складніші кримінально-правові або кримінально-процесуальні поняття. Такий попередній добір мав тестовий характер і дав змогу зрозуміти, який матеріал найкраще підходить для подальшого тезаурусного моделювання. Водночас у процесі роботи також стало очевидно, що поєднання занадто різних правових понять без чіткої джерельної основи може порушити системність майбутнього тезауруса. Тому було прийнято рішення спиратися не на довільний добір окремих поширених термінів, а на офіційні джерела, у яких відповідні одиниці вже подані в нормативному або термінологічному контексті.

Основною джерельною базою для добору кримінально-правових термінів став розділ “Терміни в документі” до Кримінального кодексу України, розміщений у складі офіційної бази даних “Законодавство України” на сайті Верховної Ради України [Кримінальний кодекс України. Терміни в документі 2026; Кримінальний процесуальний кодекс України. Терміни в документі 2026]. На цій сторінці подано 310 термінів, виявлених у тексті Кримінального кодексу України, з можливістю переходу до відповідних визначень у документі. У відкритому доступі не вдалося знайти докладної інформації про те, за яким саме алгоритмом формується цей перелік, хто безпосередньо здійснює його термінологічне наповнення і як відбувається оновлення таких списків. Водночас для цього дослідження принциповим є те, що ресурс розміщений саме в офіційній

базі “Законодавство України”, тому може використовуватися як надійне джерело для первинного добору термінологічного матеріалу.

Вибір цього джерела був зумовлений кількома причинами. По-перше, Кримінальний кодекс України є основним нормативно-правовим актом, у якому закріплено кримінально-правові поняття, пов’язані з кримінальним правопорушенням, виною, співучастю, покаранням та іншими інститутами кримінального права. По-друге, розділ “Терміни в документі” дає змогу працювати не з випадково відібраними словами, а з одиницями, уже виокремленими в межах офіційного законодавчого ресурсу. Важливо також, що такий підхід забезпечив системність добору: до опрацювання бралися всі релевантні терміни з відповідного переліку, а не лише ті, які на перший погляд здавалися зручними для моделювання.

Під час роботи з кримінально-правовим матеріалом було враховано кілька особливостей. Насамперед кількість термінів, зазначена на сторінці “Терміни в документі”, не збігалася з кількістю унікальних одиниць, фактично використаних у тезаурусі. Це пов’язано з тим, що визначення одного й того самого терміна може змінюватися разом із редакцією нормативного акта: після внесення змін до відповідної статті уточнюється або змінюється і зміст поняття, і на сторінці це можна простежити. У результаті з кримінально-правового блоку було опрацьовано **193 терміни**. При цьому тлумачення термінів переносилися так, як вони подані в офіційному ресурсі: навіть тоді, коли визначення мало форму не класичної лаконічної дефініції, а фрагмента статті або переліку. Для правової термінології це є закономірним, оскільки значна частина понять у кримінальному праві розкривається саме через нормативну конструкцію, а не через коротке словникове пояснення. Наприклад, поняття, пов’язані з видами покарань, обставинами або кваліфікуючими ознаками, часто подаються через перелік чи законодавчий опис. Тому в межах цієї роботи системність полягала не в тому, щоб “очистити” матеріал від складних або казуальних формулювань, а в тому, щоб

послідовно опрацювати той матеріал, який поданий в офіційному термінологічному переліку.

Окремою проблемою стала динамічність кримінального законодавства. Деякі терміни, наявні в термінологічній базі, потребували додаткової перевірки з погляду актуальності. Показовим прикладом є термін “фіктивне підприємництво”. У базі “Термінологія законодавства” він поданий як окрема одиниця, однак відповідна стаття 205 Кримінального кодексу України була виключена на підставі Закону України № 101-IX від 18.09.2019 [Закон України № 101-IX 2019]. Це підтверджує, що наявність терміна в законодавчій термінологічній базі не завжди автоматично означає його активне функціонування в чинній редакції Кримінального кодексу. Водночас такі терміни не вилучалися з робочого матеріалу механічно, оскільки завданням було опрацювати саме той масив, який подано в офіційному ресурсі, а вже під час моделювання враховувати їхній нормативний контекст.

Для розширення матеріалу було також залучено термінологічний перелік до Кримінального процесуального кодексу України. На сторінці “Терміни в документі” до КПК України подано 94 терміни, однак після усунення повторів і відбору унікальних одиниць у робочий матеріал увійшов **51 термін**. Особливість кримінально-процесуального блоку полягає в тому, що значна частина базових понять Кодексу сконцентрована у статті 3 КПК України, де подано визначення основних термінів. Через це процесуальний матеріал виявився компактнішим і більш дефініційно впорядкованим, хоча окремі одиниці також потребували перевірки їхнього вживання в ширшому контексті Кодексу.

У підсумку до робочого масиву було внесено **244 унікальні терміни: 193 кримінально-правові та 51 кримінально-процесуальний**. Не було перенесено лише термін “арешт майна”, оскільки він безпосередньо співвідноситься з термінами, наявними в обох кодексах, і міг створювати дублювання в межах загальної структури тезауруса. Таким чином, джерельну основу практичної

частини становили Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та офіційні термінологічні переліки до цих документів у базі “Законодавство України”. Надалі відібрані терміни опрацьовувалися в робочій електронній таблиці, де фіксувалися назва терміна, його дефініція, джерело визначення, англomовний відповідник і попередньо встановлені семантичні відношення. Повний варіант таблиці подано в електронному форматі (див. Додаток 1).

3.2. Семантичні відношення в укладеній терміносистемі

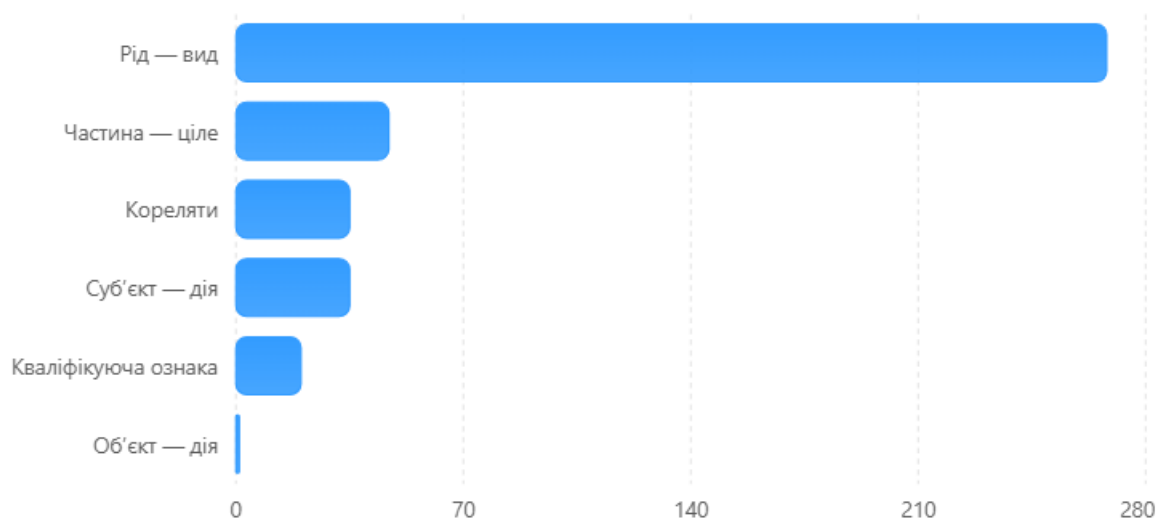
Укладання тезауруса передбачало не лише добір термінів і фіксацію їхніх дефініцій, а й установлення семантичних відношень між одиницями. Саме цей етап був основним для перетворення переліку термінів на терміносистему. Під час роботи головним завданням було пов’язати кожен термін щонайменше з однією іншою одиницею, щоб він не залишався ізольованим у межах створюваної моделі. Якщо термін мав кілька очевидних зв’язків, вони також фіксувалися, однак без штучного розширення матеріалу за рахунок понять, яких не було в обраному джерельному масиві.

Під час установлення відношень ураховували як загальні принципи тезаурусного моделювання, так і специфіку кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології. У роботі було використано такі типи зв’язків: **рід – вид**, **частина – ціле**, **кореляти**, **суб’єкт – дія**, **об’єкт – дія** та **кваліфікуюча ознака**. Вибір саме цих відношень був зумовлений тим, що вони дозволяли описати не лише ієрархічні зв’язки між поняттями, а й функціональні, асоціативні та правові залежності, характерні для юридичної термінології.

Для узагальнення результатів укладання тезауруса було здійснено кількісний підрахунок установлених семантичних відношень. Під час підрахунку враховувалися саме унікальні зв’язки між термінами. Якщо одна й та сама пара була зафіксована з боку обох термінів, вона рахувалася як один зв’язок.

Наприклад, якщо біля терміна “тяжкий злочин” було зазначено зв’язок із конкретним кримінальним правопорушенням, а біля цього правопорушення повторно вказано зв’язок із терміном “тяжкий злочин”, така пара враховувалася один раз. Підрахунок здійснювався шляхом автоматизованої обробки робочої таблиці з подальшою ручною перевіркою результатів.

У результаті було встановлено **406 унікальних семантичних відношень**. Найбільшу кількість становили родо-видові зв’язки – **268**. Це пояснюється тим, що значна частина кримінально-правових термінів співвідносилися з ширшими класифікаційними категоріями, зокрема з видами кримінальних правопорушень, категоріями тяжкості, видами покарань або іншими узагальнювальними поняттями. Відношень “частина – ціле” було встановлено **47**, корелятивних зв’язків – **35**, відношень “суб’єкт – дія” – **35**, відношень “кваліфікуюча ознака” – **20**, а відношення “об’єкт – дія” було зафіксовано **1** раз. Кількісний розподіл установлених семантичних відношень подано на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Кількісний розподіл установлених семантичних відношень в укладеному тезаурусі

У результаті найбільш уживаним типом зв'язку стало відношення **“рід – вид”**. Його встановлювали тоді, коли один термін позначав ширше поняття, а інший був його конкретизацією. Наприклад, термін **“кримінальне правопорушення”** може виступати родовим щодо термінів **“кримінальний проступок”** і **“злочин”**, оскільки саме така логіка закріплена в чинному кримінальному законодавстві. Так само конкретні кримінальні правопорушення могли співвідноситися з ширшими категоріями за ступенем тяжкості, якщо це впливало із санкції відповідної статті: у таких випадках зв'язок установлювався не за формальною подібністю назв, а за правовим змістом поняття.

Відношення **“частина – ціле”** використовували тоді, коли один термін позначав складник ширшого правового поняття, процесу або явища. У межах укладеної терміносистеми цей тип зв'язку був потрібний для відображення внутрішньої структури окремих кримінально-правових і кримінально-процесуальних понять. Якщо певне явище охоплює кілька елементів, стадій, учасників або складників, то між загальним поняттям і його компонентами встановлювали саме меронімічні відношення. Наприклад, зв'язок між поняттям **“кримінальне провадження”** та його складниками **“досудове розслідування”** і **“судове провадження”** можна розглядати як частинно-цілісний, оскільки ці одиниці позначають етапи одного ширшого процесу. Такий зв'язок давав змогу показати, з яких елементів складається відповідне правове явище або які одиниці входять до його структури.

Окрему групу становили **корелятивні відношення**. Їх установлювали для понять, які змістово пов'язані між собою, але не перебувають у прямому підпорядкуванні та не утворюють відношення частини й цілого. У правничій термінології такі зв'язки є важливими, оскільки частина понять співвідноситься через спільний нормативний контекст, суміжну функцію або належність до однієї класифікаційної групи. Наприклад, корелятивно були пов'язані терміни **“прямий умисел”** і **“непрямий умисел”**. За змістом вони належать до однієї сфери, оскільки

обидва характеризують форму умисної вини, однак один із них не є видом іншого і не входить до його складу. За відсутності в укладеному масиві окремого родового вузла “умисел” такі терміни було доцільно пов’язати саме як кореляти. Подібним чином корелятивні відношення приписували і поняттям, що належать до одного процесуального поля, наприклад “суд першої інстанції”, “суд апеляційної інстанції” і “суд касаційної інстанції”. Такі одиниці не підпорядковуються одна одній, але є змістово пов’язаними в межах системи судового розгляду та перегляду судових рішень.

У межах цієї роботи окремо не вводилися синонімічні чи антонімічні відношення, хоча під час опрацювання матеріалу траплялися випадки близькості, варіантності або протиставлення термінів. Це рішення було пов’язане з потребою зберегти контрольовану систему зв’язків і не перевантажувати тезаурус додатковими типами відношень, які не були основними для поставленого завдання. Подібну проблему порушує А. Таран у дослідженні семантичних відношень між термінами в мові пошуку системи iSybislaw. Авторка звертає увагу на потребу впорядкування варіантності, синонімії, полісемії та омонімії, а також на доцільність зведення відношень до раціонального мінімуму [Таран 2019]. Для нашої роботи ця думка є важливою, оскільки не кожна змістова близькість між термінами потребувала окремого типу зв’язку. Основним було не максимально розширити перелік можливих відношень, а відібрати ті з них, які реально допомагали показати місце терміна в кримінально-правовій або кримінально-процесуальній терміносистемі. Тому перевага надавалася родо-видовим, частинно-цілісним, корелятивним, суб’єктно-дієвим, об’єктно-дієвим зв’язкам і відношенню “кваліфікуюча ознака”. Такий підхід дав змогу зберегти систему відношень достатньо чіткою, не дублювати близькі за функцією категорії та зробити модель придатною для практичного внесення на платформу “Мова.інфо”.

Відношення **“суб’єкт – дія”** визначали тоді, коли один термін позначав особу, орган або іншого учасника правових відносин, а інший - дію, процесуальну функцію чи правову активність, пов’язану з цим суб’єктом. Такий тип зв’язку був особливо важливим для кримінально-процесуальної термінології, оскільки значна кількість процесуальних понять стосується учасників кримінального провадження та їхніх повноважень. Наприклад, термін **“слідчий”** може співвідноситися з діями, пов’язаними з проведенням досудового розслідування, а **“прокурор”** – із процесуальним керівництвом або підтриманням публічного обвинувачення. У таких випадках зв’язок показує не лише саму назву суб’єкта, а і його функціональне місце в системі кримінального процесу.

Відношення **“об’єкт – дія”** використовували для випадків, коли один термін позначав дію, а інший – об’єкт, на який ця дія спрямована. У межах укладеної терміносистеми цей тип зв’язку був установлений лише в одному випадку: між термінами **“набуття активів”** і **“активи”**, оскільки саме активи виступають об’єктом відповідної дії. Теоретично подібну логіку можна було б застосовувати й до інших пар термінів, у яких наявне співвідношення дії та предмета, наприклад до конструкцій на зразок вилучення майна або використання коштів. Однак у сформованому джерельному масиві відповідні пари не були представлені як окремі терміни або не утворювали достатньо чіткого зв’язку для внесення до моделі. Тому відношення **“об’єкт – дія”** залишилося найменш продуктивним, але його було збережено, оскільки воно дозволяє показати функціональний зв’язок між дією та предметом, на який вона спрямована.

Окремо в процесі роботи було введено відношення **“кваліфікуюча ознака”**. Потреба в ньому виникла через значну кількість деталізованих і казуальних кримінально-правових термінів, у яких окрема ознака впливає на кваліфікацію діяння. Такі одиниці не завжди зручно описувати через класичні родо-видові або частинно-цілісні відношення. Наприклад, термін **“велика матеріальна шкода щодо встановлення кримінальної відповідальності за**

незаконне заволодіння транспортним засобом” було пов’язано відношенням “кваліфікуюча ознака” з терміном “незаконне заволодіння транспортним засобом”, оскільки така шкода не є окремим видом цього кримінального правопорушення, а виступає ознакою, що впливає на його правову оцінку. Подібним чином можуть розглядатися й інші поняття, пов’язані з великою матеріальною шкодою, значним розміром коштів або іншими обставинами, що мають значення для кваліфікації діяння. Тому відношення “кваліфікуюча ознака” дало змогу точніше передати специфіку кримінально-правового матеріалу.

Водночас під час моделювання було важливо не виходити за межі відібраного джерельного масиву. У багатьох випадках для точнішого структурування системи можна було б додати проміжні або узагальнювальні терміни, яких не було в офіційному переліку. Наприклад, для низки процесуальних понять доречними могли б бути ширші категорії на зразок “процесуальні джерела доказів” або “процесуальні гарантії”. У такому разі терміни “висновок експерта” або “показання” можна було б співвіднести з процесуальними джерелами доказів, а “процесуальні строки” – з процесуальними гарантіями. Проте такі зв’язки не встановлювали, адже відповідні родові поняття не входили до сформованого термінологічного переліку. Це рішення було свідомим, оскільки метою роботи було не довільне доповнення системи новими поняттями, а впорядкування того матеріалу, який був відібраний з офіційних джерел.

Окремим етапом стало добирання англomовних відповідників. Для цього використовували офіційні англomовні версії Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, розміщені на сайті Верховної Ради України. Відповідники встановлювали шляхом зіставлення українського терміна з його вживанням в англomовному тексті відповідного кодексу. Такий спосіб дав змогу уникнути довільного перекладу і спиратися на офіційний перекладний матеріал. Водночас цей етап також мав певні труднощі: не всі

англомовні переклади є актуальними щодо чинної української редакції, а для окремих термінів, які були змінені або втратили актуальність, відповідник у доступному офіційному перекладі не завжди можна знайти таким способом. Тому перекладні відповідники добиралися з урахуванням контексту, редакції документа і фактичної наявності терміна в англомовному тексті.

Оскільки встановлення семантичних відношень у юридичній термінології потребує не лише лінгвістичного, а й правового осмислення, частину зв'язків додатково перевіряли з погляду їхньої відповідності змісту правових понять. Для цього було залучено юриста-практика у сфері кримінального та кримінально-процесуального права Євгена Кирилюка. Його участь полягала не в укладанні тезауруса, а в перевірці того, чи не суперечить логіка встановлених відношень правничій практиці та нормативному змісту термінів. Така перевірка була потрібна тому, що окремі зв'язки, які з лінгвістичного погляду здавалися можливими, вимагали уточнення саме з урахуванням юридичного контексту.

Під час цієї перевірки було також окреслено можливі напрями подальшого розширення терміносистеми. Зокрема, фахівець указав на поняття, які могли б бути корисними для точнішого моделювання окремих кримінально-правових або кримінально-процесуальних зв'язків. Однак такі одиниці не додавалися до системи, оскільки основний принцип роботи передбачав опрацювання саме тих термінів, які вже були зафіксовані у визначеному джерельному масиві. Це дало змогу зберегти цілісність і контрольованість моделі, хоча частина потенційних зв'язків залишилася перспективою для подальшого доповнення тезауруса.

З цієї ж причини не всі терміни вдалося пов'язати в межах обраної моделі. Попри прагнення встановити для кожної одиниці хоча б одне семантичне відношення, без зв'язків залишилося 19 термінів. Це не означає, що вони не були опрацьовані або не мають потенційного місця в правовій системі. Частина таких одиниць могла бути коректно співвіднесена з поняттями, яких не було серед відібраних термінів. Наприклад, фахівець вказав, що “уразливий стан особи”

може розглядатися як кваліфікуюча ознака у контексті ст. 149 КК України, а “значний розмір коштів при ухиленні від сплати податків, зборів, інших обов’язкових платежів” - як ознака, пов’язана зі ст. 212 КК України. Проте самі назви відповідних кримінальних правопорушень не входили до сформованого переліку, тому встановлення таких зв’язків потребувало б додавання нових одиниць поза межами обраної джерельної бази. Саме тому ці терміни були збережені як окремі елементи без установлених семантичних відношень.

Отже, у процесі укладання терміносистеми було використано шість основних типів семантичних відношень: “рід – вид”, “частина – ціле”, “кореляти”, “суб’єкт – дія”, “об’єкт – дія” та “кваліфікуюча ознака”. Найбільш продуктивними виявилися ієрархічні зв’язки, оскільки саме вони найчастіше відображали структуру кримінально-правових і кримінально-процесуальних понять. Водночас авторська специфіка моделі полягала в тому, що відношення дібрані не за формальною подібністю термінів, а за їхнім змістом, нормативним контекстом і місцем у системі правових понять.

3.3. Реалізація тезауруса на платформі “Мова.інфо”

Практичну реалізацію тезауруса здійснювали на платформі “Мова.інфо”. У попередньому розділі вже було зазначено, що цей ресурс поєднує словникові й корпусні модулі та містить приклади тезаурусних ресурсів. Для практичної частини роботи важливим було те, що платформа дає змогу подавати терміни не лише як окремі словникові одиниці, а і як елементи системи, між якими можна встановлювати різні типи відношень. Такий формат відповідає загальній логіці електронних тезаурусів, оскільки сучасні моделі організації знань орієнтовані не тільки на подання терміна, а й на фіксацію його місця в системі пов’язаних понять.

Робота з платформою передбачала реєстрацію користувача та наявність спеціального доступу для редагування відповідного тезаурусного ресурсу. Після

отримання такого доступу стало можливим вносити нові терміни, заповнювати їхні дефініції, додавати англomовні відповідники та встановлювати відношення між одиницями. Важливою перевагою платформи є те, що вона не обмежує користувача лише наперед заданим переліком зв'язків: за потреби можна додавати власні типи відношень, що було важливо для нашої роботи. Саме тому, крім базових відношень “рід – вид”, “частина – ціле” і “кореляти”, у тезаурусі було додано і використано також відношення “суб’єкт – дія”, “об’єкт – дія” та “кваліфікуюча ознака”.

Кожна термінологічна одиниця внесена до платформи як окрема словникова стаття. У ній фіксували назву терміна, дефініцію, наявності англomовний відповідник, а також зв'язки з іншими термінами. У процесі роботи враховували можливість позначення омонімії, що є важливим для термінологічних ресурсів, оскільки однакова мовна форма в різних контекстах може мати різний зміст.

Термін: Англ.переклад: омонім:

умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині.

Термін	Тип зв'язку		
Особливо тяжкий злочин	Вид-Рід	parent	Delete
Тяжкий злочин	Вид-Рід	parent	Delete
Умисне вбивство	Вид-Рід	child	Delete

Рис. 3.2. Приклад подання інформації про термін “вбивство” на платформі “Мова.інфо”

Однією з найважливіших функцій платформи є формування дерева термінів. Завдяки цьому користувач може побачити не лише окрему дефініцію, а й місце терміна в загальній структурі. Для нашого тезауруса це мало практичне значення, оскільки дерево дозволяло візуально перевіряти, як вибудовується ієрархія понять, чи не дублюються окремі вузли та чи правильно розташовані терміни щодо ширших або вузких одиниць.

Нетяжкий злочин a medium grave offence *передбачене Кримінальним Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років*

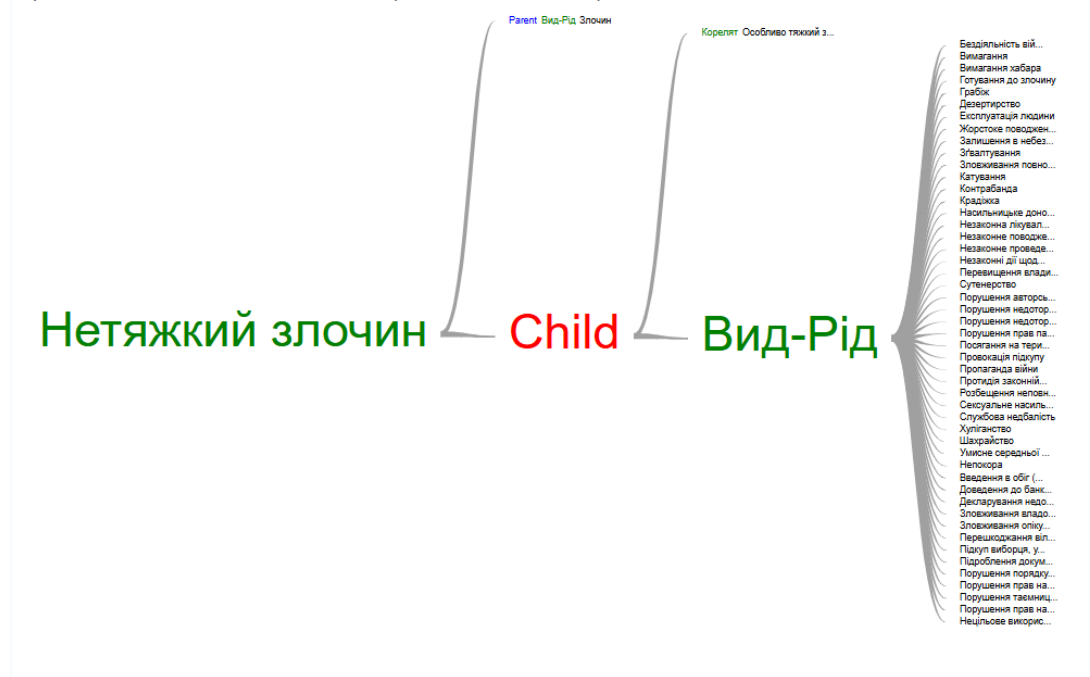

Рис.3.3. Приклад візуалізації родо-видового відношення для терміна “нетяжкий злочин” на платформі “Мова.інфо”

Водночас під час роботи з платформою було виявлено і певні обмеження. Насамперед структура дерева залишається ієрархічною навіть тоді, коли між термінами встановлюється не родо-видовий, а корелятивний або функціональний зв’язок. Технічно один термін усе одно виступає як батьківський елемент, а інший - як дочірній. Через це візуальне подання не завжди повністю передає логіку неієрархічних відношень. Наприклад, корелятивні зв’язки за змістом не передбачають підпорядкування одного поняття іншому, однак у дереві вони все

одно відображаються через певну вертикальну структуру. Це не заважає використовувати платформу для подання тезауруса, але потребує додаткового пояснення в тексті роботи.

Ще одним практичним обмеженням було те, що зв'язок між термінами встановлювався від батьківського елемента до дочірнього. Через це під час перенесення матеріалу з робочої таблиці не завжди можна було просто послідовно рухатися за списком термінів. Наприклад, якщо конкретне кримінальне правопорушення потрібно було пов'язати з терміном “нетяжкий злочин”, необхідно було відкрити саме вузол “нетяжкий злочин” і вже від нього встановити родо-видове відношення до відповідного терміна. Така логіка роботи вимагала додаткової перевірки вже внесених одиниць і неодноразового повернення до попередньо створених термінів.

Крім того, певні труднощі виникали з тим, що окремі англomовні відповідники мали надто розгорнуту форму, оскільки фактично відтворювали складну законодавчу конструкцію, а не короткий термін. У таких випадках під час внесення на платформу виникали технічні труднощі: надмірно довгі відповідники могли некоректно відображатися або спричиняти помилку сторінки. Тому частина таких полів залишилася незаповненою та потребує окремого допрацювання. Такий підхід був обраний свідомо, оскільки для юридичної термінології важливо уникати довільного скорочення чи неточного перекладу, які можуть змінити зміст поняття.

Під час внесення матеріалу ми також урахували, що назва відношення на платформі не завжди ідеально відображає напрямок зв'язку з погляду логіки конкретної пари. Наприклад, у випадках функціональних відношень на зразок “дія – суб'єкт” або “дія – об'єкт” (як внесено на платформу) важливо було зберегти сталість назви зв'язку в межах усієї моделі, навіть якщо технічно встановлення відношення здійснювалося від одного конкретного вузла до іншого. Тому пріоритетом було не змінювати назву зв'язку залежно від кожної пари

термінів, а послідовно дотримуватися логіки переходу від батьківського терміна до дочірнього, де це було потрібно.

Окремо слід зазначити, що в режимі перегляду платформа не завжди є зручною для роботи з великим масивом термінів. Користувач переважно взаємодіє з ресурсом через пошук конкретної одиниці, а не через повний список усіх внесених термінів. Для невеликого тезауруса це не є суттєвою проблемою, однак у випадку розгалуженої кримінально-правової та кримінально-процесуальної терміносистеми така особливість ускладнює загальну навігацію. Крім того, під час практичного внесення матеріалу траплялися технічні затримки: сторінки могли повільно оновлюватися, а після додавання терміна або зв'язку іноді потрібно було повторно перевіряти, чи зміни були збережені. Ці труднощі не вплинули на загальну можливість реалізації тезауруса, але збільшили час технічного опрацювання матеріалу.

Отже, реалізація тезауруса на платформі “Мова.інфо” дала змогу перейти від робочої таблиці до електронного представлення термінологічної системи. Попри зазначені обмеження, “Мова.інфо” виявилася придатним середовищем для подання створеної терміносистеми. Її перевагами є можливість працювати з готовою електронною структурою, додавати терміни й дефініції, фіксувати англomовні відповідники, створювати власні типи відношень і переглядати результат у вигляді дерева. Також практична робота показала, що для великих і складних терміносистем важливими залишаються питання зручності навігації, стабільності технічної роботи й точнішого відображення неієрархічних зв'язків.

3.4. Проблемні випадки та результати практичного моделювання

Під час практичного укладання тезауруса було виявлено кілька проблемних моментів, які не завжди помітні на рівні теоретичного опису юридичної термінології. Передусім це стосується динамічності самого джерельного матеріалу. Робота над термінами розпочалася ще на попередньому етапі

дослідження, тому під час повторної перевірки стало помітно, що термінологічний перелік у базі “Законодавство України” не є повністю сталим. Наприклад, на початковому етапі роботи в переліку окремо фіксувалися терміни “арешт майна” і “арешт засудженого”, тоді як під час подальшої перевірки вони вже були представлені через узагальнений термін “арешт”. При цьому зміст такого терміна не завжди повністю охоплює попередні значення, оскільки в різних правових контекстах “арешт” може стосуватися різних понять. Це підтвердило, що навіть офіційний термінологічний ресурс потребує регулярної перевірки, особливо якщо робота з ним триває протягом тривалого часу.

Окрему складність становили терміни, пов’язані з попередніми редакціями законодавства. У матеріалі траплялися одиниці, які вже не відповідають сучасній класифікації кримінальних правопорушень або відображають попередній стан правового регулювання. Такі одиниці не вилучалися механічно, але під час встановлення зв’язків ми враховували їхню актуальність. Саме тому, наприклад, терміни “злочин невеликої тяжкості” і “злочин середньої тяжкості” розглядали як редакційно зумовлені одиниці, пов’язані з попередньою класифікацією кримінальних правопорушень. Перевірити їхню актуальність можна через чинну редакцію ст. 12 КК України, де кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини, а злочини - на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі [18, ст. 12]. Крім того, Закон № 2617-VIII прямо передбачив заміну окремих формулювань на зразок “злочин невеликої або середньої тяжкості” конструкцією “кримінальний проступок або нетяжкий злочин”, що підтверджує зміну законодавчої класифікації [41].

Проблемним був і перекладний аспект. Офіційні англomовні версії Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України дали змогу добирати відповідники не довільно, а через зіставлення з нормативним текстом. Водночас не всі відповідники вдалося встановити таким способом. Якщо термін стосувався попередньої редакції, виключеної статті або

надто казуального формулювання, його англomовний відповідник міг бути відсутній у доступному перекладі. Крім того, навіть наявний переклад не завжди повністю збігався з чинною українською редакцією, тому окремі відповідники потребували додаткової перевірки. Наприклад, деякі складні формулювання, пов'язані з фіктивним підприємництвом або кваліфікуючими ознаками окремих правопорушень, уже не можна було прямо зіставити з чинним англomовним текстом Кодексу.

Ця проблема узгоджується з ширшими труднощами правничого перекладу, на які звертає увагу С. Головатий. Аналізуючи переклад поняття *the rule of law*, дослідник показує, що англійське слово *law* не має автоматичного єдиного відповідника в українській мові, оскільки залежно від контексту може співвідноситися з поняттями “право”, “закон” та іншими правничими значеннями [Головатий 2019, с. 39–82]. Для цієї роботи така позиція є важливою, оскільки під час укладання тезауруса англomовний відповідник розглядався не як формальна заміна українського терміна, а як елемент правничого змісту. Саме тому відповідники добиралися через зіставлення з офіційними англomовними текстами кодексів, а в окремих випадках не встановлювалися, щоб уникнути довільного або неточного перекладу.

Ще одним показовим випадком стала наявність різних українських термінів, які в англomовному тексті можуть мати однаковий або майже однаковий відповідник. Наприклад, терміни “досудове розслідування” і “досудове слідство” можуть зближуватися в перекладі, хоча в українському правовому контексті їх не слід автоматично ототожнювати. Такі випадки показали, що англomовний відповідник не завжди може бути єдиною підставою для встановлення семантичного зв'язку між термінами. Основним залишався український нормативний зміст поняття.

Складність виникала також з тими термінами, які фактично є розгорнутими законодавчими формулюваннями замість коротких та зрозумілих дефініцій.

Наприклад, у матеріалі траплялися довгі конструкції на зразок назв або фрагментів статей, де термінологічна одиниця поєднує в собі дію, умову, об'єкт і кваліфікуючу ознаку. Такі одиниці складно вписати в класичну модель, однак вони були збережені, оскільки саме так подані в офіційному термінологічному переліку. У таких випадках завдання полягало не в тому, щоб спростити або переформулювати термін, а в тому, щоб знайти для нього найбільш коректне місце в межах моделі.

Загалом робота з Кримінальним кодексом України виявилася складнішою, ніж із Кримінальним процесуальним кодексом України. Кримінально-правові терміни частіше були пов'язані з конкретними складами правопорушень, санкціями, кваліфікуючими ознаками та змінами законодавчих редакцій. Тому для встановлення зв'язків нерідко потрібно було звертатися не лише до назви терміна, а й до змісту відповідної статті. Натомість кримінально-процесуальні терміни здебільшого мали більш чітку дефініційну основу, зокрема через наявність ст. 3 та ст. 541 КПК України, де подано визначення основних термінів Кодексу.

У результаті було створено авторську модель тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології. Її авторський характер полягає в тому, що типи зв'язків і місце термінів у системі визначалися не автоматично, а на підставі аналізу дефініцій, нормативного контексту, перекладних відповідників і консультації з фахівцем у сфері кримінального та кримінально-процесуального права. Такий тезаурус не претендує на вичерпне охоплення всієї кримінально-правової сфери, але може бути корисним як навчальний і довідковий ресурс: він дає змогу швидше побачити, які поняття пов'язані між собою, які правопорушення належать до певної категорії тяжкості, які терміни мають спільне правове поле та як окремі одиниці розташовані в ширшій терміносистемі.

Отже, практичний етап показав, що тезаурусне моделювання юридичної термінології є перспективним, але потребує постійної перевірки актуальності джерел, уважного ставлення до перекладу та обережного встановлення зв'язків між термінами. Саме проблемні випадки підтвердили, що юридичний тезаурус не може бути простим механічним перенесенням термінів із кодексу: він потребує авторського аналізу, фахової перевірки та подальшого оновлення відповідно до змін законодавства.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було описано практичну реалізацію тезауруса кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”. Джерельною базою стали Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та розділи “Терміни в документі” до цих кодексів у базі “Законодавство України”. Такий підхід дав змогу здійснювати добір термінів не довільно, а на основі офіційного нормативного матеріалу. У результаті було опрацьовано 244 унікальні терміни: 193 кримінально-правові та 51 кримінально-процесуальний.

Під час опрацювання термінів було зафіксовано їхні дефініції, джерела, англomовні відповідники та семантичні зв'язки. Для побудови терміносистеми використано шість типів відношень: “рід – вид”, “частина – ціле”, “кореляти”, “суб'єкт – дія”, “об'єкт – дія” та “кваліфікуюча ознака”. Усього було встановлено 406 унікальних семантичних відношень. Найбільш продуктивними виявилися родо-видові зв'язки, оскільки значна частина кримінально-правових термінів співвідносилася з ширшими класифікаційними категоріями, зокрема з видами кримінальних правопорушень, категоріями тяжкості, видами покарань та іншими узагальнювальними поняттями.

Реалізація тезауруса на платформі “Мова.інфо” дала змогу перейти від робочої таблиці до електронного подання терміносистеми. Платформа виявилася придатним середовищем для такої роботи, оскільки дозволяє вносити терміни, дефініції, англomовні відповідники, створювати власні типи зв’язків і переглядати структуру у вигляді дерева. Водночас практична робота показала і певні обмеження платформи: неієрархічні зв’язки візуально все одно подаються через ієрархічну структуру, навігація у великому масиві термінів не завжди є зручною, а технічні затримки під час внесення матеріалу збільшують час роботи.

У процесі моделювання було виявлено низку проблемних випадків, пов’язаних із динамічністю законодавства, наявністю термінів із попередніх редакцій, розгорнутими законодавчими формулюваннями та складністю добору англomовних відповідників. Особливо важливою виявилася потреба перевіряти не лише мовну форму терміна, а й його нормативний контекст. Окремі семантичні зв’язки додатково перевірялися за участю фахівця у сфері кримінального та кримінально-процесуального права, що дало змогу уточнити логіку встановлених відношень і не виходити за межі правничого змісту понять.

Отже, практичний етап дослідження підтвердив, що тезаурусне моделювання юридичної термінології є перспективним способом її систематизації. Створений тезаурус має авторський характер, оскільки добір зв’язків і місце термінів у системі визначалися на основі аналізу дефініцій, нормативного контексту, перекладних відповідників і фахової перевірки. Водночас він може бути корисним як навчальний і довідковий ресурс, оскільки дає змогу побачити не лише окремі терміни, а й зв’язки між ними в межах кримінально-правової та кримінально-процесуальної терміносистеми.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було досліджено кримінально-правову та кримінально-процесуальну термінологію як частину ширшої юридичної терміносистеми. У процесі аналізу було з'ясовано, що юридичний термін не можна розглядати лише як окреме слово або словосполучення, оскільки він пов'язаний із конкретним правовим поняттям, нормативним контекстом і системою інших термінів. Особливо це помітно у кримінальному праві та кримінальному процесі, де від точності терміна залежить розуміння норми, кваліфікація діяння, процесуальний статус особи або порядок здійснення провадження. Тому для такого матеріалу важливим є не тільки подання дефініцій, а й показ зв'язків між поняттями.

У роботі було обґрунтовано доцільність використання тезаурусного формату для систематизації юридичної термінології. На відміну від звичайного словника або глосарія, тезаурус дозволяє подати терміни не ізольовано, а через систему семантичних відношень. Саме тому він є зручним для моделювання кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології.

Практична частина роботи полягала в доборі, опрацюванні й електронному поданні термінів на платформі “Мова.інфо”. Джерельною базою стали Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та розділи “Терміни в документі” до цих кодексів у базі “Законодавство України”. Загалом було опрацьовано 244 унікальні терміни: 193 кримінально-правові та 51 кримінально-процесуальний. Для них було зафіксовано дефініції, джерела, англomовні відповідники й семантичні зв'язки. Для обраних термінів було встановлено такі типи зв'язків, як “рід – вид”, “частина – ціле”, “кореляти”, “суб'єкт – дія”, “об'єкт – дія” та “кваліфікуюча ознака”. Найбільш продуктивними виявилися родо-видові й корелятивні відношення, оскільки вони найчастіше відображали реальну логіку правових понять. Під час роботи стало зрозуміло, що юридичний матеріал не завжди легко переноситься в тезаурусну модель: частина термінів є застарілою, частина має дуже розгорнуті тлумачення, а окремі

англомовні відповідники відсутні або не збігаються з чинною редакцією українського тексту. Водночас платформа “Мова.інфо” загалом виявилася придатним середовищем для реалізації такого ресурсу, оскільки дає змогу подавати терміни, дефініції, відповідники та зв’язки між ними в електронній формі. Її обмеження пов’язані переважно з технічною зручністю роботи, навігацією у великому масиві термінів і тим, що різні типи зв’язків візуально все одно подаються через ієрархічну структуру.

Отже, поставлену мету було досягнуто: створено й описано електронний тезаурус кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”. Створена модель має авторський характер, оскільки зв’язки між термінами встановлювалися не автоматично, а на підставі аналізу дефініцій, нормативного контексту й правового змісту понять. Такий тезаурус може бути корисним як навчальний і довідковий ресурс, адже він допомагає бачити не лише окремі визначення, а й місце терміна в системі пов’язаних правових понять. Водночас робота показала, що такий ресурс потребує подальшого оновлення, оскільки юридична термінологія змінюється разом із законодавством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АУПС – Англійсько-український правничий словник складної лексики / Конституційний Суд України, Постійна комісія з правничої термінології ; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України ; за редакцією Сергія Головатого, Богдана Ажнюка ; укладачі: Сергій Головатий, Леся Пономаренко. Київ : ВАІТЕ, 2024. 256 с.
2. Артикуца Н. В. Головні вектори розвитку юридичного термінознавства на сучасному етапі. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови, м. Київ, 28 листопада 2019 р. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2019. Ч. 1. С. 17–21.
3. Василенко В. А. Юридична лінгвістика: співвідношення мови та права. Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 24 травня 2024 р. Суми : СФ ХНУВС, 2024. С. 271–273. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/b826ab77-e7e1-4330-9d74-91287bc56caa> (дата звернення: 04.06.2026).
4. Головатий С. “Верховенство права” не працює: коментар до тексту документа Венеційської Комісії “Доповідь про правовладдя” (“Report on the Rule of Law”). Право України. 2019. № 11. С. 39–82. DOI: 10.33498/louu-2019-11-039. URL: https://www.venice.coe.int/files/articles/Holovaty_rule_of_law_report_comments_2019.pdf (дата звернення: 04.06.2026).
5. Головатий С. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. Київ : Наш Формат, 2024. xiv, 1016 с.
6. Дарчук Н. П. Ідеографічні словники та тезаурусотворення : навчальний посібник. Київ, 2023. 136 с. URL: https://drive.google.com/file/d/11VFPjiU7mO8c524STH_zdmMbdIV_wM29/view (дата звернення: 06.05.2026).

7. Денисюк П. Д. Якість кримінального процесуального законодавства крізь призму його дефектів. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021. № 1. С. 118–122. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.1.18>.
8. Доценко О. Л. “Хабар” чи “неправомірна вигода”: лінгвістичні аспекти формування правничої терміносистеми. *Studia Philologica*. 2024. Вип. 23. С. 54–75. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.234>.
9. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини ХХ – початку ХХІ століття : навчальний посібник. Вид. 2-ге, доп. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 128 с.
10. Ключко М. І. Види юридичних термінів. Університетські наукові записки. 2010. № 2 (34). С. 18–22.
11. Кочан І. Дослідження галузевих терміносистем в українському термінознавстві (2000–2015). *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2017. № 5. С. 73–86. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/23503/file.pdf> (дата звернення: 04.06.2026).
12. Красницький І. В., Яремко Г. З. Кримінальний проступок: нові виклики тлумачення поняття. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-4-49-56>.
13. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій : навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 “Право” / О. В. Попович, Л. В. Томаш, П. П. Латковський. Чернівці, 2022. 182 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3FMB_Pravo/Kryminalne-pravo.-Chastyna-1-2022.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
14. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 06.05.2026. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада

- України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 06.05.2026).
15. Кримінальний кодекс України. Терміни в документі. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/2341-14/name> (дата звернення: 08.05.2026).
16. Кримінальний процес : підручник / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін. ; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. Ч. 1. 492 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5214/1/Кримінальний_процес_2022_Ч.1.pdf (дата звернення: 30.04.2026).
17. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 06.05.2026. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 06.05.2026).
18. Кримінальний процесуальний кодекс України. Терміни в документі. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/4651-17/name> (дата звернення: 08.05.2026).
19. Король В. В., Юрчишин В. Д. Сутність категорії “учасник кримінального провадження” в науці кримінального процесуального права. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. Вип. 2 (5). С. 245–253.
20. Лисенко О. А. Стратегії уніфікації термінології законодавчих актів: від мовної норми до юридичної визначеності. Актуальні питання функціонування державної мови в Україні : матеріали VII Міжвишівського круглого столу, м. Харків, 5 лютого 2026 р. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2026. С. 58–64.
21. Лучик А., Остапова І. Семантичний словник як джерельна база для когнітивних пошуків. Human. Computer. Communication – 2019, Lviv, Ukraine. 2019. С. 1–9.

22. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види : монографія. Харків : ТОВ “Видавництво Права людини”, 2015. 280 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2bd6b930-b712-41a1-995a-7a16ffedc7e1/content> (дата звернення: 04.06.2026).
23. Мацюк Г., Кунанець Н. Представлення знань у вузькоспеціальних предметних областях за допомогою тезауруса. Бібліотечний вісник. 2019. № 1. С. 19–24.
24. Мироненко О. В. Сучасне українське термінознавство: становлення та розвиток. Мова і культура. 2017. Вип. 20, т. IV (189). С. 44–48. URL: <https://burago.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/189.pdf> (дата звернення: 04.06.2026).
25. Мороз О. В. Тезаурус лінгвістичних термінів: методика створення і структура. Відбір і обробка інформації. 2013. Вип. 39 (115). С. 103–108.
26. Мова.інфо : лінгвістичний портал. URL: <https://www.mova.info/> (дата звернення: 06.05.2026).
27. Мунтян О. О. Проблеми сучасного термінознавства: теоретичні підходи та тенденції розвитку. Термінологічний вісник. 2025. Вип. 8. С. 77–87. DOI: <https://doi.org/10.37919/2221-8807-2025-8-6>.
28. Навроцький В. О. Наскрізнi та відособлені поняття кримінального права України. Право України. 2020. № 2. С. 81–86. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5256/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_8891.pdf (дата звернення: 04.06.2026).
29. Нідзельська Ю. М. Основні особливості перекладу термінів. Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations : collection of scientific papers “SCIENTIA”. Amsterdam, The Netherlands, 2024. С. 66–70.
30. Овсієнко Л. М. Формальна структура терміна та її складники. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72), № 3. С. 58–63. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.3/11>.

31. Панов М. І. Наукові поняття і юридична термінологія та їх роль у кримінальному законотворенні. Проблеми законності. 2020. Вип. 149. С. 136–152. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.202255>.
32. Пилипчук Д. Книга, що прислужиться нації. Рецензія на: Скарбниця української мови. Природа: Словник понять / укладач Олексій Пантелійович Синиченко. Київ : Ярославів Вал, 2021. 1056 с. Лінгвістичні студії. 2022. Вип. 43. С. 197–211. DOI: 10.31558/1815-3070.2022.43.18.
33. Попович Ю. В., Бялик В. Д. Поняття термінології та терміносистеми в сучасній лінгвістиці. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70), № 2, ч. 2. С. 206–211. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/36>.
34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2617-19> (дата звернення: 12.05.2026).
35. Стаття 205. Фіктивне підприємництво. Кримінальний кодекс України. Protocol.ua. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_statnya_205/ (дата звернення: 08.05.2026).
36. Таран А. А. Семантичні відношення між термінами у мові пошуку системи iSybislaw: підстави формування класів еквівалентності. Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 111–117. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2019_5_16.pdf (дата звернення: 04.06.2026).
37. Тезаурус з комп’ютерної лексикографії. Мова.інфо. URL: <https://www.mova.info/Page3.aspx?l1=188&vocid=1> (дата звернення: 06.05.2026).
38. Тезаурус з лінгвістичної термінології. Мова.інфо. URL: https://www.mova.info/mov_thes.aspx?l1=68 (дата звернення: 06.05.2026).

39. Тур О. Лексикографічні витoki сучасних концепцій тезаурусного моделювання термінолексики. Вісник Книжкової палати. 2014. № 8. С. 1–3.
40. Dextre Clarke S. G., Zeng M. L. From ISO 2788 to ISO 25964: The Evolution of Thesaurus Standards towards Interoperability and Data Modeling. Information Standards Quarterly. 2012. Vol. 24, Issue 1. P. 20–26. DOI: 10.3789/isqv24n1.2012.04.
41. EuroVoc. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/browse/eurovoc.html> (дата звернення: 14.05.2026).
42. EuroVoc thesaurus. Publications Office of the European Union. URL: https://publications.europa.eu/resource/cellar/7eecbd11-c00d-11e5-9e54-01aa75ed71a1.0002.01/DOC_1 (дата звернення: 06.05.2026).
43. GAO Thesaurus. U.S. Government Accountability Office. URL: <https://www.gao.gov/products/oimc-99-1> (дата звернення: 14.05.2026).
44. Matulewska A. Semantic Relations between Legal Terms. A Case Study of the Intralingual Relation of Synonymy. Studies in Logic, Grammar and Rhetoric. 2016. Vol. 45, No. 1. P. 161–174.
45. Solan L. M. The Interpretation of Legal Language. Annual Review of Linguistics. 2018. Vol. 4. P. 337–355. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-011817-045649>.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Робоча електронна таблиця термінів

Повний масив термінологічного матеріалу, опрацьованого в межах практичної частини дослідження, подано в робочій електронній таблиці. Таблиця містить кримінально-правові та кримінально-процесуальні терміни, їхні дефініції, джерела визначень, англomовні відповідники, типи встановлених семантичних відношень і службові примітки, використані під час укладання тезауруса.

Електронна таблиця доступна за посиланням:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1MqAUBUEFxVsCw9oJBRwOwBjAYpwNnBJZ/edit?usp=sharing&ouid=102726325819056462114&rtpof=true&sd=true>

Доступ: відкритий.

Дата останнього оновлення: 18.05.2026

Авторка: Ляшевич Софія Андріївна.

Додаток 2. Електронний тезаурус кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”

У межах практичної частини дослідження було створено електронний тезаурус кримінально-правової та кримінально-процесуальної термінології на платформі “Мова.інфо”. У тезаурусі подано відібрані терміни, їхні дефініції, англomовні відповідники та встановлені між ними семантичні відношення. Ресурс демонструє можливість електронного подання юридичної терміносистеми у вигляді структурованої моделі з відображенням зв’язків між поняттями.

Електронний тезаурус доступний за посиланням:

https://www.mova.info/thes_nv.aspx?id=30

Доступ: відкритий для зареєстрованих користувачів Мова.інфо.

Авторка: Ляшевич Софія Андріївна.

Дата останнього оновлення: 18.05.2026.

Юридичний. Кримінальне право	Перегляд	Редагування

Рис. Д.2.1. Створений тезаурус у переліку тезаурусів платформи “Мова.інфо”

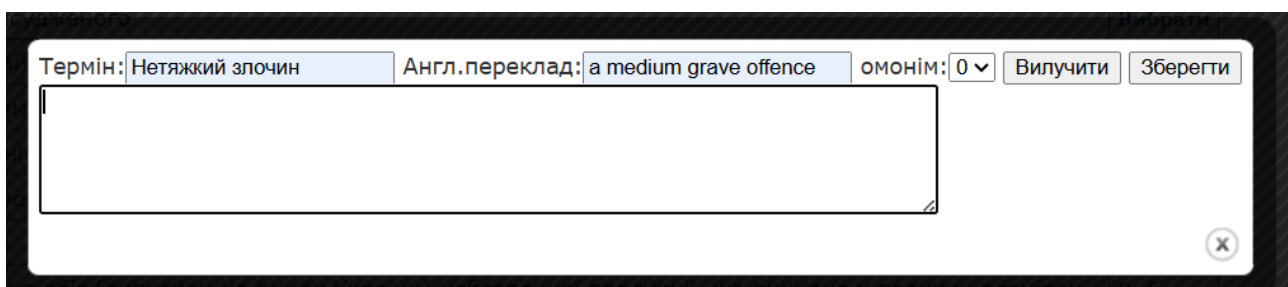

Рис. Д.2.2. Вікно внесення терміна до електронного тезауруса на платформі “Мова.інфо”

